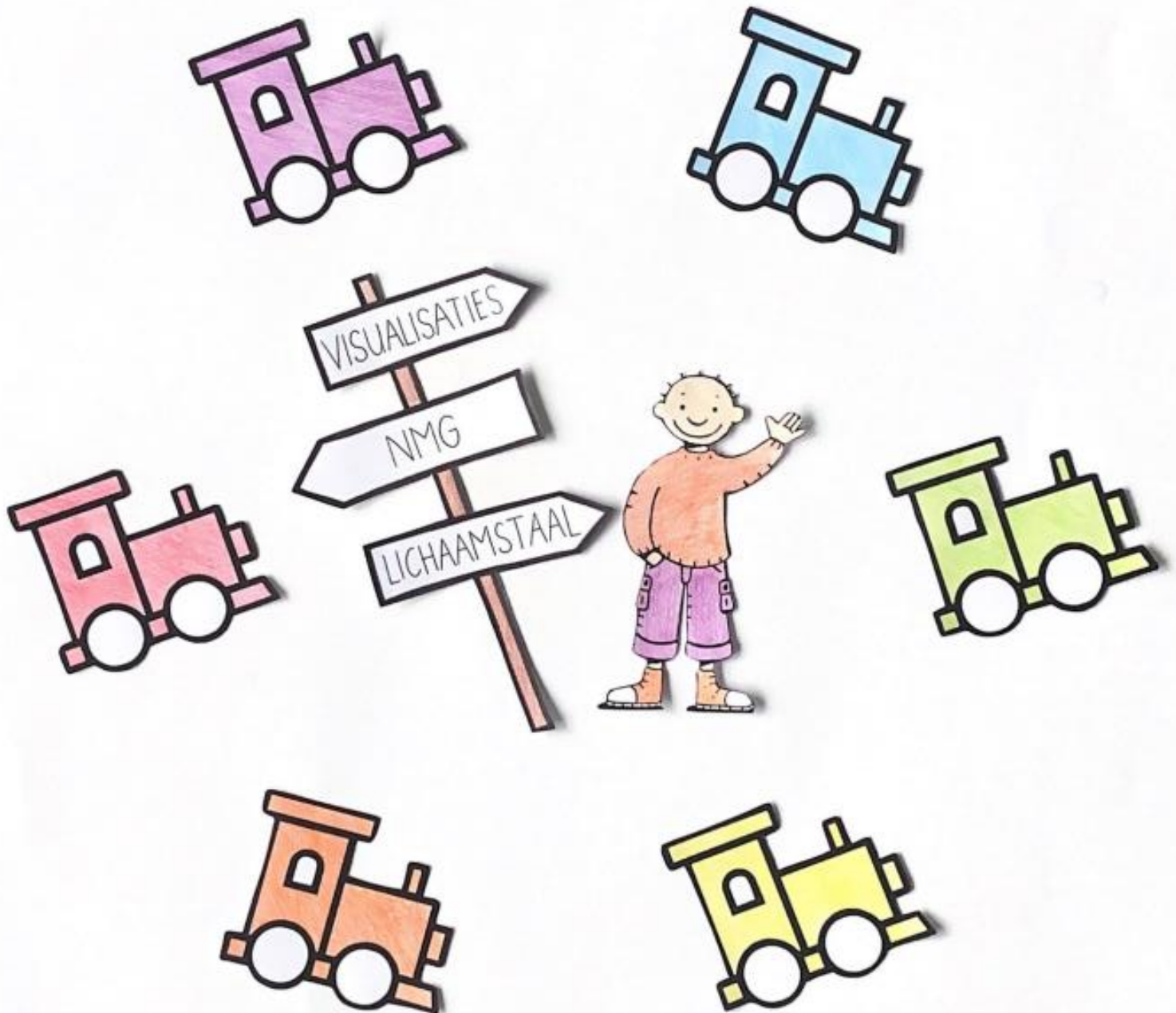

Inzet van non-verbale communicatie in de vroegbehandeling voor kinderen met een vermoeden van een taalontwikkelingsstoornis

Praktijkverbetering

Auteurs
Studentennummers
Lesgroep
Studie

Britt Groothuis, Claske Jansen
1631334, 1621822
PED-VH54
Pedagogiek

Jaar
Toetscode
Eerste beoordelaar
Begeleidende docent
Opdrachtgever

4
PED-V4PV
Joos Meesters
Eva Onstenk
Ellen Oude Nijhuis

Titel: Inzet van non-verbale communicatie in de vroegbehandeling voor kinderen met een vermoeden van een taalontwikkelingsstoornis.

Ondertitel: Praktijkverbetering

Enschede, januari 2023

Naam onderzoeker:

Britt Groothuis

Smientstraat 6

7471VG Goor

br.groothuis@student.han.nl

b.groothuis@kentalis.nl

+31 6 33 13 50 80

Naam onderzoeker:

Claske Jansen

Tooropstraat 1

6521 NH Nijmegen

cm.jansen4@student.han.nl

cla.jansen@kentalis.nl

+31 6 34 24 26 08

Opdrachtgever:

Koninklijke Kentalis de Cirkelboog

Rigelstraat 3

7521 HK Enschede

053 434 53 11

Contactpersoon: Ellen Oude Nijhuis

e.oudenijhuis@kentalis.nl

+31 6 23 22 50 55

Begeleidende docent:

Eva Onstenk

Eva.onstenk@han.nl

+31 6 15 62 62 31

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt het onderzoeksverslag 'Uitvoering en verantwoording', afgenomen bij Kentalis de Cirkelboog in Enschede. Dit onderzoek is verricht ten behoeve van het semesterprogramma "Praktijkverbetering" van de opleiding Pedagogiek Niveau 3.

Wij zijn Britt Groothuis en Claske Jansen. Als vierdejaars studenten doen wij onderzoek binnen de vroegbehandeling van Kentalis de Cirkelboog in Enschede. Het vraagstuk waar onderzoek naar is gedaan is hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet op de vroegbehandelingsgroepen van Kentalis de Cirkelboog in Enschede. Vanwege de beperkte tijd voor dit onderzoek, is dit onderzoek uitsluitend gericht op de vroegbehandelingen op de locatie in Enschede.

Hierbij willen wij ons woord van dank uitbrengen aan iedereen die heeft bijgedragen aan de totstandkoming van dit onderzoek.

- Ellen Oude Nijhuis, deskundige communicatie/NmG-docent en tevens onderzoeksbegeleider, voor het geven van adviezen en het nemen van de tijd voor regelmatige contactmomenten waardoor er nog meer uit het onderzoek gehaald kon worden.
- Brigitta Bertelink, teamleider en opdrachtgever, voor het creëren van de mogelijkheid om een onderzoek uit te voeren binnen de vroegbehandeling van Kentalis de Cirkelboog.
- Alle pedagogisch behandelaars en logopedisten van Taaltrein Blauw, Groen, Rood, Geel, Paars en Oranje, voor de medewerking aan dit onderzoek en de heldere visies met betrekking tot het onderzoeksonderwerp.
- Eva Onstenk, onze begeleidende docent van het studieonderdeel "Praktijkverbetering", voor de ondersteuning en het geven van waardevolle bijeenkomsten tijdens de onderzoeksperiode.

Wij wensen alle lezers van dit onderzoeksverslag veel leesplezier.

Britt Groothuis, Claske Jansen
Enschede, 09-01-2023

Samenvatting

Op Kentalis de Cirkelboog in Enschede is onderzoek gedaan naar de inzet van non-verbale communicatie op de vroegbehandeling van Kentalis de Cirkelboog. De vraag die centraal staat in dit onderzoek is: *“Hoe wordt non-verbale communicatie ingezet op de zeven vroegbehandelingsgroepen van Kentalis de Cirkelboog?”*. Door middel van definiërend onderzoek is er inzicht verkregen in hoe Nederlands met Gebaren (hierna: NMG), visualisaties en lichaamstaal worden ingezet op de vroegbehandeling, wat de verschillen tussen de zeven vroegbehandelingsgroepen zijn als het gaat om de inzet van non-verbale communicatie en wat de overeenkomsten daarin zijn.

Vanuit de organisatie lag geen specifieke onderzoeksvraag maar wel een onderwerp, namelijk: totale communicatie. Om deze reden zijn de onderzoekers eerst opzoek gegaan naar een specifiek onderwerp voor het onderzoek. Dit is doormiddel van een enquête gedaan, locatie breed. Alle professionals die direct werken met de doelgroep hebben de enquête ontvangen. Vanuit de enquête en gesprekken met de opdrachtgever ontstond de hoofdvraag. Doormiddel van een uitgebreid literatuuronderzoek is het thema van dit onderzoek onderzocht.

Met behulp van interviews en observaties zijn de resultaten van de deelvragen beantwoord. De grootste overeenkomsten tussen de vroegbehandelingsgroepen is de inzet van dagritmekaarten en het toepassen van NmG bij liedjes. Ook de gevolgde NmG-cursus, bestaande uit de basiscursus en een vervolgcursus, is een grote overeenkomst. Deze cursus wordt ook wel NmG- cursus 1 en 2 genoemd. De verschillen van de inzet van non-verbale communicatie ligt vooral bij de twee en -driedaagse vroegbehandelingsgroepen.

De conclusie is dat de non-verbale communicatie wordt ingezet met behulp van NmG, visualisaties en lichaamstaal. De aanbeveling vanuit de onderzoekers is om de resultaten van het onderzoek mede te delen met de professionals via een laagdrempelige en creatieve poster. De andere aanbeveling is om de verschillen en overeenkomsten met de professionals te bespreken in een overleg met elkaar.

Leeswijzer

In het eerstvolgende hoofdstuk wordt met behulp van vooronderzoek, bestaande uit diverse perspectieven van professionals en onderzoeksmethoden de probleemanalyse weergegeven. Het belangrijkste hoofdthema uit dit onderzoek, de inzet van de diverse non-verbale communicatiemiddelen op de vroegbehandeling, wordt tevens in dit hoofdstuk met behulp van de 5xW+H-methode beschreven. Op basis van de analyse wordt er een conclusie getrokken om de definitieve vraagstelling te kunnen formuleren. In het volgende hoofdstuk, theoretisch kader, wordt er inhoudelijk inzicht gegeven in de doelgroep met de complexe problematiek en de verschillende onderdelen van non-verbale communicatie. In hoofdstuk 3 wordt het onderzoeksplan verhelderd en wordt er weergegeven welke onderzoeksmethoden zijn ingezet om tot een zo betrouwbaar en valide mogelijk onderzoek te komen. In het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 4, worden de belangrijkste resultaten per deelvraag visueel en schriftelijk weergegeven, met daaropvolgend de conclusie in hoofdstuk 5. In hoofdstuk 6 wordt er weergegeven welke discussiepunten het onderzoek heeft opgeleverd met tevens suggesties. In het laatste hoofdstuk wordt het onderzoeksproces verantwoord in combinatie met een compacte verantwoording over de samenwerking tussen beide onderzoekers en de samenwerking tussen onderzoekers en professionals.

Inhoudsopgave

Titelpagina

Voorwoord

Samenvatting

Leeswijzer

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
1.1	Koninklijke Kentalis	7
1.2	Kentalis de Cirkelboog	7
1.3	Visie en missie.....	7
1.4	Micro- en mesoniveau	8
1.5	Tijdslijn	8
1.6	Aanleiding van het praktijkonderzoek	9
1.6.1	Enquête uitkomsten.....	9
1.7	Probleem- en doelstelling.....	9
1.8	Methodiek	11
1.9	Onderzoeksvragen	12
2	Theoretisch kader	13
2.1	Taalontwikkelingsstoornis.....	13
2.1.1	Werken met de doelgroep.....	13
2.2	Communicatie.....	14
2.2.1	Non-verbale communicatie	14
3	Methode van onderzoek.....	17
3.1	Draagvlak creëren	17
3.2	Onderzoeksmethoden	17
3.3	Interviews	17
3.3.2	Observaties	19
4	Resultaten.....	20
4.1	Deelvraag 1 tot en met 3	20
4.1.1	Nederlands met Gebaren.....	20
4.1.2	Visualisaties.....	21
4.1.3	Lichaamstaal	22

4.2	Deelvraag 4 en 5	22
4.2.1	Verschillen	22
4.2.2	Overeenkomsten	23
5	Conclusie.....	25
6	Discussie	26
6.1	Suggesties	26
6.2	Beperkingen.....	26
7	Aanbevelingen	27
8	Verantwoording.....	28
8.1	Samenwerking	28
	Literatuurlijst	29
	Bijlage(n).....	30
Bijlage A	Feedbackformulier praktijkverbetering innovatief product.....	31
Bijlage B	Feedbackformulier praktijkverbetering samenwerken en creatief handelen	33
Bijlage C	Plan van Aanpak.....	35
Bijlage D	Feedbackformulier opdrachtgever Plan van Aanpak	59
Bijlage E	Feedbackformulier HAN Plan van Aanpak	63

1 Inleiding

1.1 Koninklijke Kentalis

Koninklijke Kentalis is een landelijke organisatie die mensen ondersteunt met een taalontwikkelingsstoornis (TOS), een communicatief meervoudige beperking, slechthorendheid, doofheid en doofblindheid. Deze organisatie biedt samen met 5000 medewerkers zorg, gespecialiseerd onderzoek, speciaal onderwijs, ambulante begeleiding bij regulier onderwijs en werkbegeleiding (Koninklijke Kentalis, z.d.-a).

De opdrachtgever functioneert binnen Koninklijke Kentalis als ‘deskundige communicatie/NmG-docent’. Vanuit de organisatie is er geen specifieke onderzoeksvraag opgesteld. Wel ligt de behoefte er om binnen het onderwerp ‘totale communicatie’ onderzoek te verrichten, een koepelbegrip voor verbale- en non-verbale communicatie. Dit omdat er tot op heden niet eerder onderzoek naar is gedaan maar wel al langere tijd interesse ligt vanuit de professionals.

Omdat er geen specifiek thema vanuit de opdrachtgever lag, stond de eerste periode van het proces centraal om onderzoek te doen naar waar eventuele behoefte ligt vanuit kinderen, ouder(s)/opvoeder(s) en/of professionals. Middels gesprekken met de deskundige communicatie/NmG-docent is het thema ‘totale communicatie’ naar voren gekomen (deskundige communicatie/NmG-docent, persoonlijke communicatie, 27 september 2022). Dit wekte de nieuwsgierigheid op om de professionals te bevragen rondom het thema ‘totale communicatie’. De professionals die gedurende het onderzoeksproces meegenomen en bevraagd zijn en tevens centraal staan, zijn de professionals die met de doelgroep op de vroegbehandelingsgroep staan: de pedagogisch behandelaars en logopedisten.

1.2 Kentalis de Cirkelboog

Kentalis de Cirkelboog is een plek waar kinderen en jongeren begeleidt worden die moeite ervaren met communiceren. De locatie bestaat uit een vroegbehandeling en een naschoolse groepsbehandeling. Gedurende de behandeling kan er logopedie, fysiotherapie, speltherapie, muziektherapie en ouderbegeleiding aangeboden worden (Koninklijke Kentalis, z.d.-a).

Op de Cirkelboog zijn zeven vroegbehandelingsgroepen voor de jongere doelgroep (2,5-5 jaar) met een twee- of driedaags aanbod. Deze behandelgroepen worden Kentalis-breed ‘Taaltreinen’ genoemd. Op de Cirkelboog worden deze Taaltreinen onderscheiden doormiddel van een kleur. De volgende zeven behandelgroepen bevinden zich in de Cirkelboog: Rood, Oranje, Geel, Groen, Blauw, Paars en Regenboog. Het tweedaagse aanbod richt zich kinderen met een vermoeden van een productieve TOS. Het driedaagse aanbod is gericht op kinderen met een meervoudige problematiek in het taalproces. Deze kinderen hebben een vermoeden van een receptieve én productieve TOS. De doelgroep ervaart dan niet alleen moeite met het produceren van taal maar ook met het begrijpen van taal (Scheper, van Rodenburg-van Wee, van Veen, Weterings, & van Alphen, 2019).

1.3 Visie en missie

“Iedereen moet mee kunnen doen in de maatschappij” (Koninklijke Kentalis, z.d.-a), dat is waar Koninklijke Kentalis voor staat. Iedereen hoort erbij, ook mensen die problemen ervaren met taal en/of communicatie. Volgens Koninklijke Kentalis heeft ieder persoon zijn of haar eigen vraag/behoefte.

Koninklijke Kentalis ambieert om ieder persoon een passende begeleiding te bieden om sámen met hem/haar én de naasten aan de slag te gaan. Dit om zo ontwikkeling mogelijk te maken in zijn of haar problematiek met taal en/of communicatie (Koninklijke Kentalis, z.d.-a). Kentalis gebruikt dan ook niet voor niets een passende spreuk bij haar visie: “samen sterk in communicatie”. Samenwerking en elkaar leren begrijpen maakt dat Kentalis en de cliënt samen verder komen (Koninklijke Kentalis, persoonlijke communicatie, 30 september 2022).

1.4 Micro- en mesoniveau

Dit onderzoek is in het belang van de professionals op de vroegbehandeling van Kentalis de Cirkelboog namelijk: de pedagogisch behandelaars en logopedisten. Het onderzoek is voor hen van belang om hun kennis te vergroten over de non-verbale communicatie, gericht op hun handelen in de praktijk. Dit heeft dan weer effect op de doelgroep waar zij mee werken, kinderen van 2,5-5 jaar met een vermoeden van een taalontwikkelingsstoornis. Wanneer er meer kennis is over hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet zal de doelgroep dit ook ervaren tijdens hun behandeling. De professionals kunnen zo namelijk handelingen van elkaar observeren en eventueel toepassen.

Naast de professionals op de behandelgroepen en de kinderen is er nog een belanghebbende, de organisatie. Koninklijke Kentalis krijgt hierdoor meer inzicht en kennis over hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet op de vroegbehandelingsgroepen. Wanneer dit onderzoek is afgerond op de Cirkelboog zou Kentalis dit ook breder kunnen trekken op andere locaties elders in het land.

1.5 Tijdlijn

Om een beeld te creëren van het verloop van het onderzoek is in Tabel 1 beschreven welke belangrijke data heeft plaatsgevonden om tot dit onderzoek te komen.

Wanneer	Wat
31-08-22	-Start afstudeeronderzoek
06-09-22	-Inventarisatiegesprekken met opdrachtgever(s)
07-09-22/07-10-22	-Kennismaking praktijkorganisatie -Vooronderzoek -Enquêtes uitzetten, afnemen en verwerken -Vraagverheldering -Dossieronderzoek -Literatuuronderzoek
26-09-22/30-09-22	-Meekijken op de groepen organisatie breed
29-11-22/06-12-22	-Interview afnemen met professionals van de vroegbehandeling
29-11-22/15-12-22	-Observaties afnemen op de vroegbehandelingen
29-11-22/23-12-22	-Analyseren en verwerken van alle gegevens en verkregen data -Aanbeveling uitwerken
05-01-23	-Feedback van professionals bespreken

Tabel 1. Weergave van belangrijke data gedurende het onderzoeksproces.

1.6 Aanleiding van het praktijkonderzoek

Gedurende de gesprekken met de deskundige communicatie/NmG-docent kwamen er diverse vragen naar boven rondom het thema 'totale communicatie' (persoonlijke communicatie, 13 september 2022). Onder andere kwam de vraag hoe totale communicatie door professionals op de behandelgroepen wordt ingezet en de achterliggende gedachte van een bepaalde manier van handelen bij een onderdeel van totale communicatie. Tevens ontstond de interesse er om meer kennis te vergaren over de communicatie en samenwerking tussen de professionals en de veiligheid in onderlinge communicatie tussen de werknemers op de werkvloer.

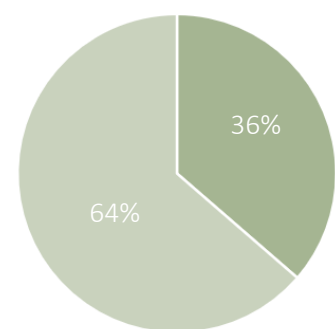
Bovenstaande punten zijn samengevoegd in een enquête die naar alle pedagogische behandelaars en logopedisten is gestuurd om te inventariseren welke kansen en mogelijke knelpunten er bestaan onder de professionals. De keuze voor een enquête is gemaakt om alle participanten in een kort tijdsbestek te bereiken en de snelle uitkomsten die mogelijk voortkomen uit deze methodiek.

Om een keuze te kunnen maken in een onderzoeksonderwerp, is er voor gekozen om de enquête onder alle logopedisten en pedagogisch behandelaars van de Cirkelboog te sturen, in totaal geeft dat 49 mogelijke respondenten. De professionals zijn werkzaam op de vroegbehandeling (2-5 jaar) en naschoolse groepsbehandeling (5-18 jaar). Door deze keuze werd de mogelijkheid gecreëerd om te zien of er verschillen zijn tussen professionals die werkzaam zijn in diverse leeftijdsdoelgroepen.

Om een breder beeld te krijgen van de organisatie zijn de onderzoekers langs geweest op verschillende groepen tijdens diverse momenten in het dagprogramma. In totaal werd meegekeken bij vier vroegbehandelingsgroepen en vier naschoolse groepsbehandelingen. Dit om een zo duidelijk en zo breed mogelijk beeld te krijgen van de organisatie en doelgroep. Hierdoor is bij de start van het onderzoek draagvlak gecreëerd bij de professionals.

1.6.1 Enquête uitkomsten

De enquête is naar mening veelvuldig ingevuld en geeft een goed beeld van de verschillende visies over 'totale communicatie' bij de professionals die op de werkvloer staan. Ruim de helft van de logopedisten en pedagogisch behandelaars op Kentalis de Cirkelboog hebben de enquête ingevuld en daaruit bleek dat de meerderheid van de professionals een ruim voldoende gaf aan het hebben van bewustzijn naar de inzet van eigen lichaamstaal en mimiek naar de doelgroep toe. Op de vraag of er behoefte was naar meer bewustzijn naar de inzet van non-verbale communicatie op de behandelgroep antwoordde 36% met het antwoord 'ja' (zie Figuur 1). Minstens een op de drie professionals op de behandelgroep heeft dus behoefte aan meer bewustwording omtrent de inzet van non-verbale communicatie, dat is ten minste één professional op een vroeg-behandelgroep.

Figuur 1. Grafiek van de ondervraagde professionals over de behoefte van meer bewustwording van de inzet van non-verbale communicatie

1.7 Probleem- en doelstelling

Vanwege de beperkte tijdsduur van de module 'Praktijkverbetering', het grote aantal werkzame professionals en de doelgroep die uiteenloopt van 2,5 tot 18 jaar is er middels diverse gesprekken en

enquêtes tot de conclusie gekomen om de module voort te zetten onder één specifieke behandelgroep, namelijk: de vroegbehandeling. Met 14 pedagogisch behandelaars en 21 logopedisten op de vroegbehandeling maakt het onderzoek zich gericht en realiseerbaar.

Aan de hand van de resultaten van de enquête en meerdere gesprekken met de opdrachtgever is de volgende hoofdvraag tot stand gekomen: *“Wat is er nodig om de pedagogisch behandelaars en logopedisten op de vroegbehandeling zich bewust te laten zijn van de inzet van non-verbale communicatie richting kinderen met een vermoeden van een taalontwikkelingsstoornis?”*.

Deze hoofdvraag is tot stand gekomen omdat een derde van de professionals behoefte heeft aan meer bewustwording van de non-verbale communicatie. De opdrachtgever gaf aan verbaasd te zijn over de resultaten hoeveel professionals behoefte hadden aan de bewustwording van non-verbale communicatie (persoonlijke communicatie, 5 oktober 2022). De vraag die de onderzoekers zichzelf vervolgens stelden was: *“Waarom is dit probleem ontstaan?”*. Deze vraag is beantwoord tijdens een gesprek met de opdrachtgever en tevens de deskundige communicatie/NmG-docent. Het probleem van de vraag is ontstaan omdat er de afgelopen periode geen aandacht aan is besteed. Dit komt omdat er wordt gewerkt met een vaste zorgprogrammering. Hierdoor is er niet veel ruimte voor onderzoek of ideeën die vastgesteld worden.

Op deze hoofdvraag hebben de onderzoekers feedback gekregen vanuit de begeleidende docenten en mede student-onderzoekers. Uit de feedback kwam vooral naar voren dat het woord ‘bewustwording’ niet meetbaar is. Verschillende personen zullen bij dit woord een ander beeld hebben. Na het ontvangen van de feedback hebben de onderzoekers de resultaten van de enquête nogmaals bekeken. Hierin kwam naar voren dat de vroegbehandelingsgroepen niet tot nauwelijks op de hoogte zijn van hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet op de andere groepen. Alle kinderen bij Kentalis hebben recht op dezelfde behandeling. De onderzoekers stelde de vraag: *“Zou een kind van de vroegbehandeling verschil ervaren binnen de non-verbale communicatie als hij/zij op een andere groep komt?”*.

De opdrachtgever gaf tijdens een wekelijks gesprek aan dat ze het waardevol zou vinden voor de Cirkelboog om dit in kaart te brengen. Vervolgens zijn de onderzoekers tot de volgende hoofdvraag gekomen: *“Wat zijn de overeenkomsten en ontwikkelpunten omtrent de inzet van non-verbale communicatie op de zeven vroegbehandelingsgroepen van Kentalis de Cirkelboog?”*.

De volgende vraag die gesteld werd was: *“Wat zouden de professionals dit opleveren?”*. Het zou meer inzichten opleveren over hoe de non-verbale communicatie verloopt op de groepen. Daarnaast zouden ze ontwikkelpunten van elkaar kunnen leren.

Gedurende dit proces is er met de begeleidend docent en student-onderzoekers van de HAN overlegt. Tijdens een gesprek werd duidelijk dat de huidige hoofdvraag wat twijfels met zich meebracht. Zij vroegen zich af wat het precies voor de professionals zou opleveren. De hoofdvraag is vervolgens door de onderzoekers aangepast. Dit om meer duidelijkheid te creëren en de vraag concreter te maken om zo het onderzoek haalbaar te maken. De hoofdvraag luidt:

“Hoe wordt non-verbale communicatie ingezet op de zeven vroegbehandelingsgroepen van Kentalis de Cirkelboog?”.

De vraag is nu: *“Waarom is het belangrijk om hier onderzoek naar te gaan doen en wat levert het de organisatie en doelgroep op?”*.

De opdrachtgever van de organisatie is tevreden over hoe de nieuwe opgestelde hoofdvraag is geformuleerd. Tijdens een gesprek wordt vermeld dat dit helpend is voor de organisatie. Tot op heden is hier geen onderzoek naar gedaan het zou de organisatie dus inzichten geven hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet op de vroegbehandelingen (persoonlijke communicatie, 9 november 2022). De opdrachtgever vermeldt hierbij dat het interessant is om vervolgens de overeenkomsten en verschillen in kaart te brengen.

1.8 Methodiek

Om het praktijkprobleem te omschrijven is de techniek van de 5xW+H methode toegepast. De methode bestaat uit een volledige uitwerking van de ‘wat’, ‘wie’, ‘wanneer’, ‘waarom’, ‘waar’, en de ‘hoe’ van het mogelijk ontstane praktijkprobleem. Dit is een techniek om een mogelijk praktijkprobleem verdiepend te beschrijven (Migchelbrink, 2008, in Van der Donk & Van Lanen, 2019, p. 109).

Wat: Het vraagstuk in dit onderzoek is dat er geen tot weinig kennis is hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet op de vroegbehandelingsgroepen. De kennis over hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet ontbreekt hierbij in de organisatie. Daarbij komt kijken dat de groepen de inzet van non-verbale communicatie niet van elkaar weten en er dus niks bekend is over de overeenkomsten en verschillen. Dit blijkt uit de afgenomen enquêtes. Er liggen twijfels of er veranderingen nodig zijn. Daarvoor is het belangrijk dat eerst in kaart wordt gebracht hoe het wordt ingezet en deze informatie te verspreiden onder de belanghebbenden.

Wie: De professionals op de vroegbehandelingsgroepen zijn betrokken bij dit vraagstuk. Deze bestaan uit de pedagogisch behandelaars en logopedisten. Zij hebben geen tot weinig overzicht hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet bij andere groepen en misschien hun eigen groep. Terwijl zij het inzetten tijdens de behandeling van de kinderen. Indirect zijn de kinderen van de vroegbehandelingsgroepen er ook bij betrokken. Zij communiceren met elkaar onder andere via de non-verbale communicatie.

Wanneer: De non-verbale communicatie wordt bewust of onbewust ingezet. Het is een koepelbegrip voor gebaren (lees: NmG), visualisaties, mimiek, lichaamshouding, stemgeluid en oogcontact. Deze communicatie speelt gedurende de hele dag in de vroegbehandelingsgroepen (zie 2.2, pp. 14-16). Hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet is een vraagstuk die gedurende de dag gesteld kan worden.

Waarom: Het nut als er bekend is hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet op de vroegbehandelingsgroepen is dat de professionals op de hoogte zijn van de inzet op andere groepen. Met deze kennis kunnen de professionals leren van elkaar. Op deze manier weten ze hoe de collega's handelen en kunnen daardoor hun eigen handen eventueel aanpassen.

Waar: Het knelpunt doet zich voor op Koninklijke Kentalis de Cirkelboog. In de organisatie speelt het zich het meest op de vroegbehandelingsgroepen. De reden hiervan is omdat de jonge doelgroep het meest baadt heeft bij non-verbale communicatie. De vroegbehandeling telt daarnaast ook de meeste groepen. Hierdoor ontstaat er een grotere groep die niet op de hoogte is van hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet.

Hoe: Er is in het verleden geen onderzoek gedaan naar hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet bij de vroegbehandelingsgroepen. Een oorzaak hiervan is dat er geen tijd en budget voor is. Daarnaast werken de groepen vooral met hun eigen team. Daardoor is er minder zicht op andere groepen de non-verbale communicatie inzetten.

1.9 Onderzoeksvragen

Vanuit het vooronderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld. De hoofdvraag luidt: *“Hoe wordt non-verbale communicatie ingezet op de zeven vroegbehandelingsgroepen van Kentalis de Cirkelboog?”*.

Om de centrale vraag te kunnen beantwoorden, zijn er vijf deelvragen opgesteld:

- Deelvraag 1 *Wanneer wordt Nederlands met Gebaren ingezet op de vroegbehandeling?*
- Deelvraag 2 *Hoe worden visualisaties toegepast op de vroegbehandeling?*
- Deelvraag 3 *Hoe wordt lichaamstaal ingezet op de vroegbehandeling?*
- Deelvraag 4 *Wat zijn de verschillen tussen de zeven vroegbehandelingsgroepen als het gaat om de inzet van non-verbale communicatie?*
- Deelvraag 5 *Wat zijn de overeenkomsten tussen de zeven vroegbehandelingsgroepen als het gaat om de inzet van non-verbale communicatie?*

2 Theoretisch kader

Naar aanleiding van het vooronderzoek wat voornamelijk gericht was op het thema 'totale communicatie', is duidelijk geworden dat versmallen van het onderzoeksthema beter past bij de vraag vanuit Kentalis de Cirkelboog en tevens de tijdsduur van dit onderzoek. Zoals eerder beschreven wordt er onderzoek gedaan naar non-verbale communicatie. Om van eenduidigheid en duidelijkheid te kunnen spreken gedurende dit onderzoek, is onderstaand beschreven wat tijdens dit lopende onderzoek wordt verstaan onder non-verbale communicatie.

Als het gaat om de inzet van non-verbale communicatie wordt er gesproken van drie verschillende onderdelen, namelijk: NmG, visualisatie en lichaamstaal. Binnen de vroegbehandeling van Kentalis de Cirkelboog wordt non-verbale communicatie intensief ingezet door de logopedisten en pedagogisch behandelaars (deskundige communicatie/NmG-docent, persoonlijke communicatie, 23 september 2022).

2.1 Taalontwikkelingsstoornis

Een taalontwikkelingsstoornis (TOS) is een erfelijke neurobiologische ontwikkelingsstoornis waarvan de precieze oorzaak nog onbekend is. Een TOS wordt ook wel een onzichtbare handicap genoemd. Zo hebben kinderen met TOS moeite met het spreken en/of begrijpen van taal, lezen en schrijven.

Naar schatting heeft 7% van de kinderen in de leeftijd van vijf jaar te maken met een TOS. Wat gecompliceerd is in het constateren van een TOS, is dat de spraak-en taalverwerving op jonge leeftijd plaatsvindt (NVLF, 2020). De taalgevoelige periode loopt tot en met het zesde levensjaar, tot die periode vindt er nog volop ontwikkeling plaats in diverse gebieden. Hierdoor is het lastig om te zeggen of er sprake is van een stoornis. Om die reden wordt er bij kinderen in de leeftijdscategorie van 2,5 tot en met 5 jaar altijd gesproken van een vermoeden van een taalontwikkelingsstoornis (Koninklijke Kentalis, z.d.- b).

Een taalontwikkelingsstoornis heeft een andere definitie dan het begrip taalachterstand. Door meer taalaanbod te bieden, haalt het kind een taalachterstand vaak weer in. Bij een taalontwikkelingsstoornis ligt dit anders. Wanneer een kind een taalontwikkelingsstoornis heeft, is er een afwijking in het aangeboren vermogen om taal aan te leren. De hersenen werken niet optimaal waardoor het proces van de taalontwikkeling afwijkend verloopt in vergelijking met leeftijdsgenoten. Voor een taalontwikkelingsstoornis is toename in taalaanbod onvoldoende, er is gespecialiseerde behandeling nodig (Koninklijke Kentalis, z.d.-b).

Een TOS kan extra problematieken met zich meebrengen. Volgens onderzoek hebben kinderen met een TOS een verhoogd risico op emotionele, sociale en gedragsproblemen. Daarnaast zijn ook lees- en leerproblemen vaak een gevolg van het hebben van een TOS. Daarnaast is het een feit dat communicatie stroef verloopt, hierdoor kan een kind zich niet goed begrepen voelen wat effect heeft op het maken en/of onderhouden van vriendschappen (NVLF, 2020).

2.1.1 Werken met de doelgroep

Zoals bovenstaand beschreven hebben kinderen met een taalontwikkelingsstoornis moeite met het zelfstandig verwerven van taal. Ze ervaren moeite op veel vlakken van communicatie en taal. Om deze

reden is het van belang dat er in de leeromgeving van het kind dagelijks voldoende taalaanbod wordt aangeboden. De communicatie verloopt lastiger. TOS in beeld (2017a) geeft haar expertise over de werkwijze van communiceren met deze doelgroep. Zo geeft de informatieve website door TOS-specialisten aan dat een langzaam spreektempo waarin duidelijk wordt gesproken met veel intonatie en pauzes belangrijk is om hen de taal makkelijker te laten begrijpen. Daarnaast is het ook van belang dat taalaanbod begrijpelijk wordt gemaakt, maar dat er wel uitdaging blijft om hen steeds nieuwe taalaanbod te laten verwerven. Een ander belangrijk punt is geduld. Kinderen met TOS hebben tijd nodig om taal te verwerken om vervolgens een eigen boodschap te formuleren. Het gunnen van verwerkingstijd is een belangrijk aspect in het communiceren met deze doelgroep.

2.2 Communicatie

In de literatuur wordt communicatie als een proces van informatie-uitwisseling gezien. “Bij communicatie is er altijd sprake van een zender, een boodschap met informatie en een ontvanger. De zender in het communicatieproces probeert informatie over te dragen naar de ontvanger door middel van de boodschap” (Van der Wolk, z.d.).

2.2.1 Non-verbale communicatie

Non-verbale communicatie wordt ook wel genoemd als ‘lichaamstaal’. Het is een belangrijke taal die gesproken wordt met het lichaam. Bewust of onbewust wordt er een communicatieve boodschap overgebracht doormiddel van mimiek, lichaamshouding, stemgeluid en oogcontact (Derckx, in Growthinkers, z.d.).

2.2.1.1 Nederlands met Gebaren

In Nederland bestaat er naast gesproken taal ook de Nederlandse Gebarentaal (hierna: NGT). Horende mensen communiceren met spraak, terwijl niet-horende mensen communiceren met visualisaties. Gebarentaal is ontstaan door een natuurlijk proces tijdens interactie tussen niet-horende mensen. NGT heeft zijn eigen grammatica die niet wordt afgeleid van de Nederlandse gesproken taal. Het zijn twee talen op zich (Baker, van den Bogaerde, Pfau, & Schermer, 2015).

NmG staat los van NGT. Hoewel de gebaren uit NGT worden gebruikt in NmG, is deze vorm van communicatie geen gebarentaal, maar een gebaarsysteem. Het gebarenlexicon wordt toegevoegd aan de grammatica van de gesproken taal. Er wordt tegelijkertijd gesproken en gebaard (Baker et al., 2015).

Figuur 2. Voorbeeld van gesproken taal, natuurlijke gebaren en NmG. Overgenomen uit *Lijn NmG voor TOS* van Koninklijke Kentalis, 2021 (https://koninklijkekentalis.sharepoint.com/sites/zorgprogrammering/DMS/Lijn%20NmG%20voor%20TOS_final_dec2021.pdf) Copyright 2022, Koninklijke Kentalis

Volgens Terpstra & Schermer (in Koninklijke Kentalis, 2021) kan NmG worden ingezet om de inhoud en/of de functie van een begrip bij een gesproken zin extra ondersteuning te bieden. Tijdens het gebruik van NmG wordt er doormiddel van mimiek, lichaamshouding en plaats-markering uitdrukking gegeven aan het bericht dat wordt overgebracht.

2.2.1.1.1 Koninklijke Kentalis over Nederlands met Gebaren

Vanuit de Kentalis Academie is er een preventieprogramma ontwikkeld. Dit programma streeft naar innovatie, aandacht voor kennisbenutting en implementatie, vroege opsporing en effectiviteitsonderzoek (ZonMw, z.d.). Een van de programmalijnen is de Lijn NmG voor TOS. De Lijn NmG voor TOS is er om op een meer eenduidige manier de communicatieve redzaamheid en de gesproken taalverwerving van een- en meertalige kinderen en jongeren met (een vermoeden van) een TOS te ondersteunen. Tijdens de behandeling kan de Lijn NmG voor TOS ingezet worden als communicatiemiddel of om de doelgroep te ondersteunen bij het produceren en begrijpen van de Nederlandse gesproken taal (Koninklijke Kentalis, 2021).

Koninklijke Kentalis geeft aan dat wetenschappelijke kennis wordt gecombineerd met praktijkkennis in de Lijn NmG voor TOS, dit zodat professionals een wel afgewogen beslissing kunnen nemen over de inzet van NmG. De Lijn NmG voor TOS is ontwikkeld voor de professionals op de behandelgroep, de logopedisten en pedagogisch behandelaars. Zij kunnen de Lijn NmG voor TOS inzetten bij zowel individuele behandeling als groepsbehandeling. Daarnaast is het ook mogelijk om de Lijn NmG voor TOS bij kinderen en jongeren in te zetten die naast TOS een breder (leer)problematiek ervaren.

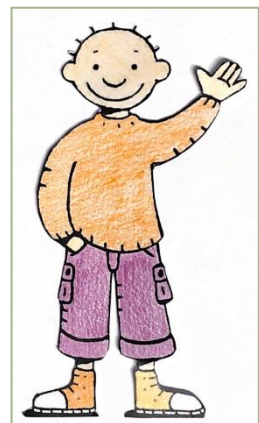
Een belangrijk aspect bij de Lijn NmG voor TOS is dat alle betrokkenen van het kind met TOS op dezelfde wijze NmG inzetten voor een zo effectief mogelijk resultaat (Koninklijke Kentalis, 2021).

2.2.1.2 Visualisaties

Het visualiseren is het vertalen van een gedachte naar een beeld (Lechner, 2021). Binnen Koninklijke Kentalis wordt er veel gebruik gemaakt van visualisaties. Er worden onder andere pictogrammen ingezet om taal behapbaar te maken voor de doelgroep. Dit hulpmiddel wordt gebruikt ter ondersteuning van de communicatie, taalbegrip en de taalverwerving (TOS in beeld, 2017a). Visualisatie heeft een communicatieve functie. Volgens de deskundige communicatie/NmG-docent (persoonlijke communicatie, 12 oktober 2022) wordt taal dankzij visualisatie meer beleefd door de doelgroep. Een visualisatie heeft veel meer betekenis dan dat op het eerste oog zichtbaar is.

2.2.1.2.1 Jules voor TOS

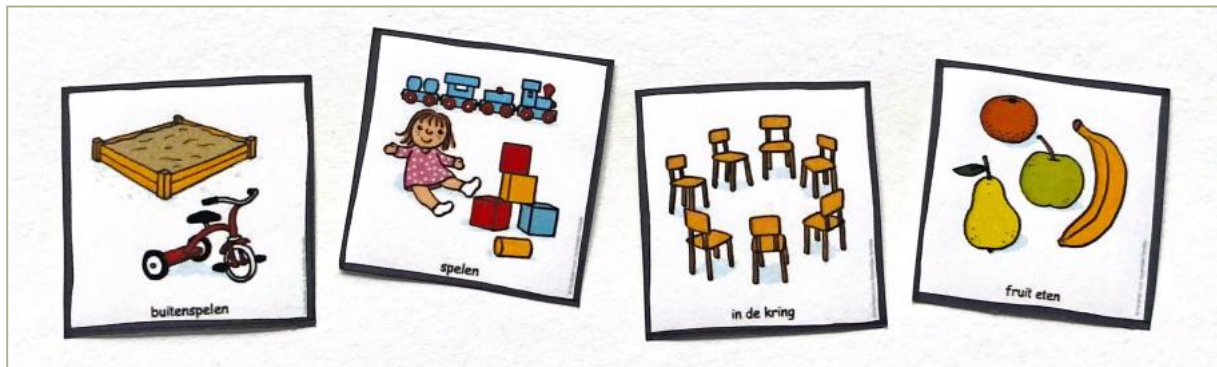
Jules voor TOS is een groepsmethodiek ontwikkeld voor kinderen van 2,5 tot 5 jaar met een taalontwikkelingsstoornis (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.). De methodiek (Scheper et al., 2019) Jules voor TOS is geschreven voor de vroegbehandeling binnen Kentalis. In opdracht van Kentalis is deze methodiek ontwikkeld om meer eenduidigheid te krijgen in het behandelaanbod en een betere onderbouwing van de behandeling voor de doelgroep. Het hoofddoel hiervan is het verbeteren van de communicatieve redzaamheid van het kind dat passend is in een communicatief klimaat. Dit doormiddel van interactie met andere kinderen, volwassenen en behandelaars. "Communicatieve redzaamheid is het begrijpen en begrepen worden in een sociale context door het inzetten van verbale en/of non-verbale communicatieve vaardigheden" (Gerrits, Beers, Bruinsma, & Singer, 2017, geciteerd in Scheper et al., 2019).

Figuur 3. De persoonlijkheid van Jules voor TOS.

Binnen de methodiek wordt gewerkt met verschillende thema's, deze zijn afgestemd op de belevingswereld van de doelgroep. Een vast onderdeel hiervan zijn de woordclusters, dit is een groepje woorden die semantisch bij elkaar passen. De onderdelen zorgen ervoor dat kinderen de woorden

intensief aangeboden krijgen waarbij ze de betekenis kunnen ervaren en begrijpen. Voor alle woorden uit de woordclusters zijn afbeeldingen ontworpen (zie Figuur 4). Op de werkvloer worden deze afbeeldingen onder de professionals dagritme kaarten genoemd. De afbeeldingen zijn opgenomen in de visualisatie van het woordcluster. De getekende figuren hebben verschillende multiculturele achtergronden, dit om de gehele doelgroep de mogelijkheid te bieden om zich ermee te identificeren. Om de afbeeldingen overzichtelijk te houden en de woorden meer nadruk te geven, zijn alleen de woorden uit de woordclusters afgebeeld. Om aan het fonologisch bewustzijn te werken is het van belang om de concrete afbeeldingen te gebruiken die ook binnen het thema gebruikt worden. Zo is het voor de doelgroep altijd en overal herkenbaar (Scheper et al., 2019).

Figuur 4. Voorbeeld van pictogrammen die op de vroegbehandeling worden gebruikt om taal te visualiseren.

3 Methode van onderzoek

Als er wordt teruggekeken naar het vooronderzoek, zijn er veel stappen gemaakt vanuit de onderzoekers om tot de uiteindelijke onderzoeksvragen te komen. In een eerder gesprek met de deskundige communicatie/NmG-docent werd aangegeven dat juist het proces van het onderzoek zo belangrijk is voor het uiteindelijke resultaat ervan. Daarbij werd nadrukkelijk het proces van het vooronderzoek genoemd (deskundige communicatie/NmG-docent, persoonlijke communicatie, 23 september 2022).

3.1 Draagvlak creëren

Binnen de muren van de vroegbehandeling van Kentalis de Cirkelboog wordt vooral een informele werksfeer nageleefd. Communicatie tussen professionals op de werkvloer is sterk aanwezig en veel collega's staan open om feedback te ontvangen en te geven aan anderen. Wat duidelijk is geworden gedurende het onderzoek, is dat de logopedisten en pedagogisch behandelaars over het algemeen open staan voor medewerking aan dit onderzoek.

Een onvergetelijk punt bij het doen van onderzoek is het creëren van draagvlak. Meerdere keuzes zijn bewust gemaakt om daadwerkelijk een draagvlak bij de professionals te creëren.

Zo is er voor gekozen om wekelijks aanwezig te zijn op locatie zodat de onderzoekers zichtbaar zijn voor de professionals en er een mogelijkheid gecreëerd wordt om op een eenvoudige wijze in contact te komen met de onderzoekers voor eventuele vragen of opmerkingen. Daarnaast zijn de professionals zoveel mogelijk fysiek benaderd om medewerking aan het onderzoek zo laagdrempelig mogelijk te maken. Door gedurende het vooronderzoek focus te leggen op het creëren van draagvlak bij de professionals, is er een passende manier gevonden om het onderzoek voort te zetten binnen de vroegbehandeling van Kentalis de Cirkelboog. Er wordt vooral voortgeborduurd op de werksfeer die binnen de muren van de vroegbehandeling past: een informele, positieve en creatieve werksfeer.

3.2 Onderzoeksmethoden

Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvragen, zijn er diverse, kwalitatieve methoden ingezet om zicht te krijgen op de inzet van non-verbale communicatie in de vroegbehandelingsgroepen.

Gedurende het gebruik van de onderstaande onderzoeksmethoden is er bewust voor gekozen om tijdens beide onderzoeksmethoden minimaal een pedagogisch behandelaar op de groep aanwezig moet zijn. Dit is een eis vanuit de onderzoekers omdat de pedagogisch behandelaars de functie hebben die passend is bij het vakgebied van de onderzoekers.

3.3 Interviews

Voorafgaand zijn de professionals fysiek en/of via e-mail door de onderzoekers benaderd om medewerking te geven voor een interview rondom het thema 'non-verbale communicatie'. Hierin is vanuit de onderzoekers enorm van belang om te benadrukken dat er geen goed of fout is in de inzet van non-verbale communicatie, maar dat inzicht krijgen in dit thema het doel is van de interviews.

Bij het versturen van de e-mail om medewerking te vragen voor een interview, is er bewust voor gekozen om het begrip 'interview' om te zetten naar 'gesprek'. Dit om het draagvlak te behouden en daarnaast wegens de bewuste informele werksfeer. Daarbij zijn de professionals ook gevraagd voor toestemming van audio-opname voor dataverwerking van het onderzoek. De professionals kregen daarbij ook de mogelijkheid om aan te geven wanneer zij liever anoniem blijven of niet opgenomen willen worden. De veiligheid en het vertrouwen van de professionals zou hierdoor zoveel mogelijk worden gewaarborgd.

De afgenomen interviews zijn getranscribeerd en gecodeerd. Ieder thema wat is besproken tijdens het gesprek met de professionals is uitgedund en vervolgens onderverdeeld in thema's om zo de deelvragen vanuit de interviewgegevens deels te kunnen beantwoorden.

3.3.1.1 Coderingsthema's

In Tabel 2 wordt weergegeven in welke mate gesproken wordt over bepaalde thema's gedurende de interviews. In totaal zijn er zes interviews afgenomen waarbij voornamelijk de professionals aan het woord waren. Hierin wordt duidelijk dat voornamelijk de hoofdthema's ook daadwerkelijk worden besproken.

Het gebruik en inzet van NmG, de pictogrammen, andere visualisaties, mimiekgebruik, communicatie tussen de professionals, de methode Jules voor TOS, de cursus van NmG en de bewustwording van de inzet van non-verbale communicatie onder professionals wordt voornamelijk besproken. Deze inzet van non-verbale communicatie geldt volgens de professionals op de groep, maar ook zeker tijdens individuele momenten met de logopediste, pedagogisch behandelaar of andere behandelaars die op de Cirkelboog werkzaam zijn (persoonlijke communicatie, 30 november 2022).

Thema's die voornamelijk te maken hebben met de algehele lichaamshouding, komen minder ter sprake. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de professionals zich er wel bewust van zijn, maar dat het zo geautomatiseerd is, dat het hen niet meer dusver bezighoudt dat het ter sprake komt als het gaat om de inzet van non-verbale communicatie. Zo geeft een logopediste het volgende aan over de inzet van non-verbale communicatie in de betreffende taaltrein: "dat is iets wat we eigenlijk inmiddels al wel van nature een beetje doen" (persoonlijke communicatie, 30 november 2022).

Coderingsthema's	Aantal groepen
Nederlands met Gebaren	6
Pictogrammen	6
Visualisatie	6
Mimiek	6
Communicatie tussen professionals	6
Jules voor TOS	6
Cursus NmG	6
Uitdaging NmG	6
Bewustwording	6
Reactie kind(eren)	6
Collega's	5
Individuele momenten	5
Lichaamshouding	4
Tevredenheid	3
Ouder(s) en/of opvoeder(s)	3
Gesproken taal	2
Oogcontact	1
Taalbegrip	1
Afnemen van visualisatie	1
Stemgeluid	0

Tabel 2. Overzicht van aantal groepen die over de genoemde thema's spreken tijdens de interviews.

Naast dat er over het onderdeel 'lichaamshouding' van non-verbale communicatie niet veel terugkomt in de interviews, komt ook de verbale communicatie niet veel naar voren. Zo wordt er over de inzet van

gesproken taal en taalbegrip weinig verteld, wat wél hierover wordt gezegd is dat het wordt ingezet in combinatie met NmG. Daar waar NmG ook voor bedoeld is. In combinatie met gesproken taal wordt NmG duidelijk voor de doelgroep en kan dat positieve effecten hebben op het taalbegrip van de doelgroep. Juist wordt ook soms een visualisatie, zoals een gebaar, aanwijzing of pictogram ook weggelaten om de doelgroep uit te lokken tot taal. Een bewust actie volgens de professionals op de groep (persoonlijke communicatie, 29 november 2022).

Daar waar over het algemeen alle professionals tevreden over zijn, is de communicatie die binnen het eigen team verloopt en tussen hen en de ouders en opvoeders. Door de open communicatie met de ouders en opvoeders kunnen de professionals nog meer taalaanbod geven aan de doelgroep, dit voornamelijk door verhalen van thuis en foto's die worden ingestuurd vanuit het thuisfront. Volgens de professionals een onmisbaar onderdeel in het verrijken van het taalaanbod voor de kinderen op de vroegbehandeling (persoonlijke communicatie, 30 november 2022).

3.3.2 Observaties

Door observatie te gebruiken als methode, worden de diverse manieren van het inzetten van non-verbale communicatie in de groep uitgelicht. De observaties worden niet gebruikt als meetinstrument om te observeren of een bepaald non-verbaal communicatiemiddel vaak genoeg of juist wordt ingezet, maar de observaties hebben net zoals de interviews de functie om als onderzoekers een beeld te kunnen vormen bij dat wat de professionals hebben gezegd tijdens de interviews. Het geeft de onderzoekers een beter beeld van de inzet van non-verbale communicatie op de vroegbehandelingsgroepen, zowel twee- als driedaags.

Bewust is gekozen om de observaties ná de interviews plaats te laten nemen. Dit zodat de onderzoekers nóg beter kennis krijgen van hoe non-verbale communicatie wordt ingezet door de professionals op de groep. Tijdens de observaties schrijven de onderzoekers letterlijk op wat zij zien, dit voor eenduidigheid van de groepen.

Voor een zo breed mogelijk beeld wilden de onderzoekers twee maal observeren omdat een observatie een momentopname is, door twee keer te observeren wordt dit beeld verbreed. Maar door volle agenda's en het korte tijdsbestek is dit niet mogelijk geweest gedurende dit onderzoek. Daarnaast was de reden om twee keer te observeren ook daar om als onderzoeker een andere rol aan te nemen tijdens het observeren. Gedurende de observatie zou er namelijk geturfd worden en een feitelijke omschrijving van de situatie worden beschreven. Maar gedurende de eerste observatie werd duidelijk dat turven onhaalbaar is in dit onderzoek, non-verbale communicatie wordt namelijk continu ingezet en daarnaast ook met alle onderdelen van non-verbale communicatie tegelijkertijd.

4 Resultaten

Van de zeven vroegbehandelingsgroepen zijn bij zes groepen de interviews afgenomen. Bij elk interview is de pedagogisch behandelaar geïnterviewd en een of twee logopedisten. De zevende groep is niet geïnterviewd dit vanwege geen gehoor na meerdere herinneringen. De interviews zijn getranscribeerd en gecodeerd. Bij een groep is naast het transcriberen aanvullend een samenvatting gemaakt.

4.1 Deelvraag 1 tot en met 3

De resultaten van deelvraag 1 tot en met 3 zijn visueel uitgewerkt in Figuur 5. Dit omdat non-verbale communicatie onder andere bestaat uit 'visualisaties'. Het visualiseren van de resultaten geeft op deze manier een creatieve aanvulling van het onderzoek. Deze resultaten zijn voortgekomen uit de interviews dat is afgenomen bij 6 van de 7 vroegbehandelingsgroepen.

Figuur 5. Resultaten van deelvraag 1, 2 en 3 die zijn voortgekomen uit de interviews en observaties met professionals.

4.1.1 Nederlands met Gebaren

De eerste deelvraag luidt: 'Wanneer wordt Nederlands met Gebaren ingezet op de vroegbehandeling?'.

In de visualisatie van Figuur 5 is te zien dat NmG toegepast wordt in combinatie met gesproken taal. Gesproken taal is een onderdeel van NmG, de gebaren hebben een ondersteunende functie. Hierbij wordt het vragen om hulp als voorbeeld genoemd door de professionals (persoonlijke communicatie, 30 november 2022). Naast het om hulp vragen wordt NmG ook ingezet in combinatie met liedjes en voorleesboeken. De professionals maken gebaren bij overkoepelende woorden en verduidelijken

daarmee de gesproken taal. Zo zegt de logopedist: “Ja helpen is dus wanneer ze iets van ons nodig hebben, we gebruiken ook voornamelijk gebaren tijdens de vaste momenten van liedjes zingen” (persoonlijke communicatie, 30 november 2022).

Een dag op de vroegbehandeling bestaat uit vaste momenten. Denk aan de kring, fruit eten, spelen maar ook werkjes. Professionals geven aan gedurende de hele dag gebaren in te zetten die passen bij het huidige thema. Clusterwoorden die per week veranderen gaan ook mee in de verwerking van gebaren. Daarin werd wel aangegeven door de professionals dat de manier hoe NmG wordt toegepast op de vroegbehandeling, enorm verschilt per kind. Zo geeft een pedagogisch behandelaar aan dat het per kind en per moment verschilt wanneer NmG een toevoeging is aan de verrijking van de taal van het kind (persoonlijke communicatie, 29 november 2022).

4.1.2 Visualisaties

De tweede deelvraag luidt: *‘Hoe worden visualisaties toegepast op de vroegbehandeling?’*.

Doormiddel van de methode Jules voor TOS worden veel visualisaties ingezet. De methode bestaat uit eigen pictogrammen en woordclusters die de thema’s doen vormgeven in de behandelgroep. De professionals krijgen hiermee houvast in de hoeveelheid aanbod van visualisaties in de groep. “Ja, we hebben natuurlijk sowieso de thema’s zoals ze bedoeld zijn in Jules voor TOS om de kinderen verder te helpen met stukje taal- en spraakontwikkeling” (logopedist, persoonlijke communicatie, 30 november 2022). Daarnaast wordt er ook veel gebruik gemaakt van het kiesbord. Kinderen mogen hun eigen foto bij een bepaalde afbeelding plakken om zo zelfstandig te kiezen voor wat zij willen doen.

Ook het bord dat in iedere groep hangt wordt veel gebruikt om te visualiseren. Zo worden in bepaalde groepen foto’s van de kinderen en professionals achter de trein gehangen wie er aanwezig is en worden de afwezigen bij een pictogram van een huis geplaatst. “Ja, sommige kinderen hebben echt heel specifiek de visualisaties nodig. Met name kinderen die heel veel behoefte hebben aan het dagritmestructuur en dan kan er ook eerst onderzocht worden wat voor een visualisatie het beste past” (logopedist, persoonlijke communicatie 29 november 2022). Op datzelfde bord hangt een draaischijf waarmee de dagen van de week met een pijl worden aangeduid, de kleur van de week wordt hiermee gevisualiseerd voor de kinderen. Tot slot hangen de pictogrammen voor de dagindeling ook op dit bord. In veel groepen wordt deze dagindeling verduidelijkt met een grote pijl die aangeeft waar de kinderen op dat moment mee bezig zijn. Hiermee wordt ook duidelijk voor de kinderen wat het vervolg is van de dag.

Niet alleen de vaste dingen die vooral door de methode Jules voor TOS wordt aangegeven, worden ingezet. Tijdens kringgesprekken of opdrachten en taken voor de kinderen wordt veel gebruik gemaakt van visualisaties. Zo werd tijdens de observatie duidelijk dat de pedagogisch behandelaar veel visualisaties inzette tijdens een individueel moment. Een kind wilde duidelijk maken dat het licht uit moest maar kwam niet uit de woorden. Op dat moment liep de pedagogisch behandelaar mee naar de lichtknop van de groep en verduidelijkte datgene wat het kind bedoelde (persoonlijke communicatie, 8 december 2022).

4.1.3 Lichaamstaal

De derde deelvraag luidt: *‘Hoe wordt lichaamstaal ingezet op de vroegbehandeling?’*.

De manier waarop lichaamstaal ingezet wordt door professionals zit volgens iedere professional in de “roots” van een sociaal werker. Logopedisten en pedagogisch behandelaars gaven aan zich onbewust bewust te zijn van hun eigen lichaamstaal. Zo werd duidelijk dat er veel mimiek wordt ingezet. Zo zegt de pedagogisch behandelaar: “Je doet alles met je gezicht en je lichaamstaal” (persoonlijke communicatie, 30 november 2022). Een logopedist gaf als voorbeeld dat op gemaakte foto’s zichtbaar werd hoe expressief de eigen mimiek is (persoonlijke communicatie, 30 november 2022). Het uitdrukken van een passende gezichtsuitdrukking werd aangegeven door de professionals tijdens de interviews, maar ook gedurende de observaties werd dit helder. Het meeleven in het kind is zichtbaar, de professionals imiteren het kind maar laten ook mimiek en een uitgesproken lichaamshouding soms bewust achterwege om het kind zelfstandig te laten nadenken.

Tot slot wordt ook het zitten op ooghoogte bewust gedaan. Zo wordt er niet alleen op de hurken gezeten maar ook in een kring wordt er een kinderstoel gepakt door de professionals om nog dichterbij de kinderen te kunnen komen. Het gaat hierbij om het maken van oogcontact met het kind, de toegankelijkheid. Oogcontact is de basis voor communicatie (deskundige communicatie/NmG-docent, persoonlijke communicatie, 5 januari 2023).

4.2 Deelvraag 4 en 5

De resultaten van deelvraag 4 en 5 zijn voortgekomen vanuit de afgenomen interviews en observaties.

4.2.1 Verschillen

De vierde deelvraag luidt: *‘Wat zijn de verschillen tussen de zeven vroegbehandelingsgroepen als het gaat om de inzet van non-verbale communicatie?’*.

Tijdens het onderzoek werd duidelijk dat de algehele inzet tussen de twee en -driedaagse groepen verschillen. Bij de tweedaagse groep worden er minder visualisaties in de vorm van voorwerpen gebruikt. De ondersteunende gebaren worden ook minder door de dag heen gebruikt. In een interview gaf de pedagogisch behandelaar van de tweedaagse groep aan dat ze dit anders doen dan de driedaagse groepen. Dit is omdat de kinderen van de tweedaagse groepen over het algemeen sterker zijn in het produceren en/of begrijpen van taal. Dezelfde reden is ook dat de inzet van pictogrammen verschilt op de groepen (persoonlijke communicatie, 30 november 2022).

Een voorbeeld van het verschil in de inzet van pictogrammen is de dagritmekaarten die ’s ochtends doorgenomen worden door de professionals, vaak in een kring of juist bewust aan tafel. De keuze die gemaakt wordt verschilt onder de groepen, dit in het belang van de kinderen. Vanuit de methode Jules voor TOS wordt er een rode pijl gebruikt bij het aanwijzen en verduidelijken van de situatie waar de kinderen zich op dat moment zich in bevinden. Wanneer een kaart afgerond is, wordt de pijl verschoven naar de volgende dagritmekaart. Veel groepen zetten dit in, maar er zijn ook duidelijk professionals die dit bewust achterwege laten (logopedist, 29 november 2022).

We hebben dus bewust wel die pijl weggehaald bij het dagritme want ook dat was inderdaad dat kinderen heel krampachtig aan vast hielden. Dus nu is het wel zo van, als we zien dat ze

kijken of dat ze belangstelling voor hebben of het echt nodig is, dat we dan even individueel met dat kind gaan kijken.

In het gebruik van gebaren werd tijdens de interviews duidelijk dat niet alle professionals dezelfde ondersteunende gebaren gebruiken. Zo gaf een logopedist (persoonlijke communicatie, 30 november 2022) aan dat zij gebaren van vroeger uit toepast:

Maar die gebaren zijn mij zo eigen gemaakt. Dat ik ze heel makkelijk gebruik ik gebaar heel makkelijk, maar het zijn wel gewoon best wat oude gebaren. Ik vind sommige gebaren nu ook ben ik heel eerlijk in minder passend minder leuk.

Daarin wordt tijdens het gesprek wel aangegeven dat er onderlinge communicatie blijft tussen het gebruik en inzet van gebaren. Zo blijft er eenduidigheid. Ook de deskundige communicatie/NmG-docent geeft aan dat dit belangrijk is voor het stimuleren van taal bij de doelgroep. Er wordt aangegeven dat gebarentaal een levende taal is en dat er regelmatig nieuwe gebaren of veranderingen zijn in het gebarenlexicon. Het gaat er dan niet om of het leuk is, maar of het passend is voor de doelgroep en dus helpend voor de verrijking van de taal. Eenduidigheid is daarbij enorm van belang (deskundige communicatie/NmG-docent, persoonlijke communicatie, 5 januari 2023).

Uit een andere groep blijkt dat het inzetten van gebaren juist lastig blijft. Vooral omdat bepaalde gebaren maar eens in de zoveel tijd naar voren komen, bijvoorbeeld met een bepaald thema. Zo geeft de logopediste aan dat de deskundige communicatie/NmG-docent is ingezet om de ondersteunende gebaren te herhalen. De logopediste geeft aan dat de handigheid nog niet in het systeem zit van de werkhouding (persoonlijke communicatie, 29 november 2022). De pedagogisch behandelaar zegt het volgende erover: "Ik vind het heel lastig want ik merk op een of andere manier dat er een drempel zit." (persoonlijke communicatie, 29 november 2022).

Volgens de pedagogisch behandelaar en logopediste is de Cursus-NmG 1 en 2 wel een aanwinst voor de professionals. Door de cursus ontstaat er meer bewustwording van de inzet van NmG en wordt het in de periode van de cursus ook degelijk vaker ingezet (persoonlijke communicatie, 29 november 2022).

4.2.2 Overeenkomsten

De laatste deelvraag luidt: *'Wat zijn de overeenkomsten tussen de zeven vroegbehandelingsgroepen als het gaat om de inzet van non-verbale communicatie?'*

Alle pedagogisch behandelaars en logopedisten hebben de NmG-cursus 1 en 2 gevolgd, op een of twee gesproken professionals na. Bij deze professionals staan de cursussen nog op de planning om te volgen. Met het volgen van diezelfde NmG-Cursus 1 en 2 hebben de professionals gelijke gebaren geleerd en geoefend. Hiermee zitten zij op een lijn.

Zo bleek uit de observaties dat de groepen overeenkomen met de inzet en toepassen van gebaren bij het zingen van liedjes. In de interviews heeft iedere groep verteld dat zij gebruik maken van de dagritme kaarten. De onderzoekers hebben waargenomen dat deze kaarten op elke groep aanwezig zijn en op ooghoogte zichtbaar zijn voor de kinderen. Hierin wordt duidelijk hoe de dag gaat verlopen.

Tijdens het interview de vraag gesteld hoe de professionals omgaan met visualisaties op de groep. De pedagogisch behandelaar zegt het volgende (persoonlijke communicatie, 29 november 2022):

Daar zijn we in ieder geval wel een stuk bewuster mee bezig. Met het team hebben wij het er ook wel regelmatig over en ja, dat blijft vooral de afweging: zetten we het wel in of zetten we het niet in? Dat is voor sommige kinderen of op het ene moment heel helpend en op het andere moment is het juist heel afleidend.

Tijdens ieder interview werd een soortgelijk antwoord gegeven op de groep. Een grote overeenkomst is dat de professionals blijven kijken naar het belang van het kind en hierop inspelen.

5 Conclusie

Uit de opgestelde hoofdvraag: *“Hoe wordt non-verbale communicatie ingezet op de zeven vroegbehandelingsgroepen van Kentalis de Cirkelboog?”*, wordt geconcludeerd dat alle drie de onderdelen van non-verbale communicatie terug komen op de vroegbehandelingsgroepen.

NmG wordt ingezet in combinatie met liedjes, voorleesboeken en gesproken taal. De professionals verbreden hun kennis door het volgen van de cursus NmG en het opzoeken van de gebaren passend bij het huidige thema denk aan clusterwoorden.

De visualisaties worden ingezet met behulp van de methode Jules voor TOS, deze methode bestaat uit pictogrammen en woordclusters. Verder wordt de non-verbale communicatie ingezet doormiddel van een kiesbord, foto's van de kinderen en professionals en het gebruik van echte voorwerpen tonen.

Lichaamstaal wordt ingezet door de professionals met het aanwijzen van voorwerpen, het uitdrukken van passende gezichtsuitdrukking en het laten zakken van het lichaam richting ooghoogte van het kind.

Verschillen die daarbij zijn over hoe de non-verbale communicatie wordt ingezet is de hoeveelheid inzet van de pictogrammen. De grootste overeenkomsten zijn dat de groepen gebruik maken van de dagritmekaarten. De gebaren inzetten bij dagritmekaarten en de professionals de cursus NmG hebben gevolgd.

6 Discussie

Omdat er mogelijk meerdere interpretaties vatbaar zijn voor de resultaten uit de conclusie, is onderstaand beschreven wat de suggesties zijn vanuit de onderzoekers en tevens de beperkingen waar tegenaan werd gelopen gedurende het onderzoeksproces.

6.1 Suggesties

Tijdens de laatste fase van het onderzoek zijn de onderzoekers tot suggesties gekomen voor een eventueel vervolgonderzoek. Allereerst heeft het onderzoek alleen plaatsgevonden op de vroegbehandeling van Kentalis de Cirkelboog. Een suggestie voor het vervolgonderzoek is om het zelfde onderzoek uit te voeren bij andere groepen. Dit kan binnen de Cirkelboog bij de naschoolse dagbehandeling. Een andere mogelijkheid is om het zelfde onderzoek uit te voeren op andere locaties van Kentalis. Dit kan in regio Enschede om later weer te verbreden richting landelijk.

Tijdens dit onderzoek is er onderzocht hoe de non-verbale communicatie wordt in gezet op de vroegbehandelingsgroepen. Een andere suggestie voor een vervolgonderzoek is om te onderzoeken wat de non-verbale communicatie oplevert voor de kinderen met een taalontwikkelingsstoornis. Welke non-verbale communicatie is daarbij helpend en welke eventueel overbodig? Dit onderzoek heeft meer tijd nodig, daarbij wordt een minimaal tijdsbestek van een halfjaar bedoeld.

6.2 Beperkingen

Tijdens het onderzoek zijn de onderzoekers tegen een beperking aangelopen. De Cirkelboog bestaat uit zeven vroegbehandelingsgroepen. Voor het creëren van een zo breed en duidelijk mogelijk beeld was het van belang om alle groepen mee te nemen in de interviews. Uiteindelijk zijn er zes groepen geïnterviewd, van de zevende groep is na meerdere herinneringen geen gehoor gekomen. Een gevolg voor het onderzoek is dat er niet een volledige in kaartbrenging is geweest over hoe de non-verbale communicatie ingezet wordt op alle vroegbehandelingsgroepen.

Een andere beperking tijdens dit onderzoek is dat het niet mogelijk was om op alle groepen te observeren. Bij drie groepen was het niet mogelijk om observaties uit te voeren. De redenen hiervan waren net zoals bij het interview geen gehoor maar ook niet kunnen observeren vanwege het belang van de kinderen en dat er op een vroegbehandelingsgroep te weinig kinderen ingeschreven staan. Wel is er in het onderzoek geobserveerd op zowel de twee- als driedaagse vroegbehandelingsgroepen.

Een laatste beperking was het korte tijdsbestek. Omdat de onderzoekers een groot vooronderzoek hebben uitgevoerd om tot het uiteindelijke hoofdonderzoek te komen, was er te weinig tijd om het hoofdonderzoek af te ronden zoals van tevoren ingeschat. Om die reden zijn er aanbevelingen beschreven die de professionals kunnen helpen om de resultaten van het onderzoek te verwerken in hun toekomstige handelen (zie Hoofdstuk 7, p. 24).

7 Aanbevelingen

In de laatste fase van het onderzoek zijn de onderzoekers met elkaar in gesprek gegaan om eventuele aanbevelingen te bespreken. Al snel kwamen de onderzoekers tot de eerste aanbeveling. Alle resultaten van de hoofd- en deelvragen zijn voor de professionals bekend. Daarom is de aanbeveling om de resultaten van het onderzoek visueel op te hangen in het gebouw. Het is een laagdrempelige mogelijkheid om de professionals het te laten lezen. De resultatenposter van deelvraag 1 t/m 3 is een creatieve manier om de professionals mee te nemen tot op het laatste moment van dit onderzoek (zie Figuur 5 p. 21). Mogelijke plekken waar de resultatenposter opgehangen kan worden, zijn de toiletten en/of de spreekkamers. Op deze manier hoeven de professionals niet nogmaals benaderd te worden maar kunnen ze het zelf lezen wanneer zij daar tijd voor hebben. In gesprek met de opdrachtgever lijkt dit ook haalbaar te zijn. Daarnaast kan de resultatenposter ook ingezet worden tijdens cursussen of workshops binnen de vroegbehandelingen van Kentalis de Cirkelboog (deskundige communicatie/NmG-docent, persoonlijke communicatie, 5 januari 2023).

Een andere aanbeveling die de onderzoekers willen geven, is het bespreken van de resultaten van het onderzoek met de pedagogisch behandelaars en logopedisten van de vroegbehandelingsgroepen en daarbij in te gaan op deelvraag 4 en 5: *‘wat zijn de verschillen en overeenkomsten bij de non-verbale communicatie?’*. Dit kan bijvoorbeeld tijdens een teamvergadering. Wanneer de professionals in bespreking met elkaar gaan en op de hoogte zijn van de verschillen en overeenkomsten kunnen ze de eventuele handelingen gaan toepassen op de groep. Zo kunnen de groepen elkaar inspireren en motiveren om vaker, meer of anders bepaalde onderdelen van non-verbale communicatie in te zetten tijdens het werk.

8 Verantwoording

Aan de start van het onderzoek lag er vanuit de organisatie geen specifiek onderzoeksvraagstuk. De onderzoekers zijn daarom eerst gestart met het vooronderzoek. Door deze keuze te maken werd duidelijk waar vraag naar was en een onderzoek gestart kon worden. Na de start van het onderzoek hebben de onderzoekers gekozen voor interviews en observaties als meetinstrument. De keuze voor de interviews is gemaakt zodat tijdens het vraaggesprek de onderzoekers als interviewer dieper op de onderwerpen in konden gaan. Op de vroegbehandelingsgroepen is geobserveerd, de onderzoekers hebben deze keuze gemaakt om de handelingen van de professionals over de non-verbale communicatie in de praktijk te observeren. Daarbij is gekeken en op geschreven welke handelingen de professionals toepassen als het gaat om de non-verbale communicatie.

Wegens de beperkte duur van de module praktijkverbetering zijn de aanbevelingen niet uitgevoerd. Gedurende het onderzoek vonden de onderzoekers het proces van het onderzoek belangrijk. Er is dus een keuze gemaakt om het vooronderzoek te houden zodat duidelijk werd waar vraag lag voor het onderzoek. De aanbevelingen kunnen in de toekomst worden uitgevoerd door andere studenten van de module praktijkverbetering.

8.1 Samenwerking

Gedurende dit gehele proces is de opdrachtgever op de hoogte gehouden van de vorderingen door de onderzoekers. Wekelijks was er op een vast moment om dit met elkaar te bespreken. Op dat vaste moment zijn ook de voorderingen besproken. De vaste momenten stonden voorafgaand aan het onderzoek al vast.

Tijdens het proces hebben de onderzoekers gecommuniceerd met de professionals via de mail en fysiek contact. Via deze wegen werden ze op de hoogte gehouden wanneer de onderzoekers op locatie aanwezig waren maar ook werden de professionals op deze manier meegenomen in het onderzoeksproces. De onderzoekers hebben samen met de professionals open gepraat over het onderzoek. Ook als hier extra behoefte naar was vanuit de professionals. Er is een dankmail uitgegaan richting de professionals na het invullen van de enquête. Na de interviews en observaties zijn de professionals fysiek bedankt voor de medewerking aan het onderzoek.

Literatuurlijst

- Baker, A., van den Bogaerde, B., Pfau, R., & Schermer, T. (2015). *Gebarentaalwetenschap. Een inleiding* (1^e druk). Deventer: Van Tricht
- Growthinkers. (z.d.). *Lichaamsstaal. Alles wat je ooit wilde weten over lichaamsstaal*. Geraadpleegd op 10 oktober 2022, van <https://growthinkers.nl/lichaamstaal/>
- Koninklijke Kentalis. (2021, 4 november). *Lijn NmG voor TOS*. Geraadpleegd op 8 september 2022, van https://koninklijkekentalis.sharepoint.com/sites/zorgprogrammering/DMS/Lijn%20NmG%20voor%20TOS_final_dec2021.pdf
- Koninklijke Kentalis. (z.d.-a). *Over Kentalis*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van <https://www.kentalis.nl/over-kentalis>
- Koninklijke Kentalis. (z.d.-b). *Wat is TOS?*. Geraadpleegd op 19 september 2022, van <https://www.kentalis.nl/wat-is-tos>
- Lechner, J. (2021, 14 januari). *Wat betekent visualisatie en wat zijn de voordelen van visualisatie?* Geraadpleegd op 14 december 2022, van <https://blijvengroeien.nl/voordelen-visualisatie/>
- Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.). *Jules voor TOS*. Geraadpleegd op 3 oktober 2022, van <https://www.nji.nl/interventies/jules-voor-tos>
- NVLF. (2020, februari). *Feiten en cijfers over Taalontwikkelingsstoornis (TOS) bij kinderen*. Geraadpleegd op 14 december 2022, van <https://www.nvlf.nl/wp-content/uploads/sites/2/2022/10/Factsheet-TOS-2020.pdf>
- Scheper, A., van Rodenburg-van Wee, M., van Veen, J., Weterings, N., & van Alphen, P. (2019). *Handleiding Jules voor TOS. Kentalis methodiek voor groepsbehandeling van jonge kinderen met een taalontwikkelingsstoornis*. Sint-Michielsgestel: Koninklijke Kentalis.
- TOS in beeld. (2017a). *Inrichten Leeromgeving*. Geraadpleegd op 10 oktober 2022, van <https://tosinbeeld.nl/inrichten-leeromgeving/>
- Van der Donk, C., & Van Lanen, B. (2019). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn* (3^e herziende druk, p. 109). Bussum: Coutinho
- Van der Wolk, R. (z.d.). *Wat is communicatie?* Geraadpleegd op 14 december 2022, van <https://robertvanderwolk.nl/wat-is-communicatie/>
- ZonMw. (z.d.). *Programma Innovatie*. Geraadpleegd op 5 oktober 2022, van <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/preventie/programmas/programma-detail/innovatie/>
- Alle overige afbeeldingen eigen werk.

Bijlage(n)

Bijlage A	Feedbackformulier praktijkverbetering innovatief product
Bijlage B	Feedbackformulier praktijkverbetering samenwerken en creatief handelen
Bijlage C	Plan van Aanpak
Bijlage D	Feedbackformulier opdrachtgever Plan van Aanpak
Bijlage E	Feedbackformulier HAN Plan van Aanpak

Feedbackformulier Innovatieve product

bij semesterprogramma 'Praktijkverbetering' 2022-2023

Deeltentamen: Praktijkverbetering: uitvoering en verantwoording

Student 1	Student 2	Naam Feedbackgever: Ellen Oude Nijhuis
Naam: Britt Groothuis	Naam: Claske Jansen	Functie / relatie : Deskundige Totale
Studentnummer: 1631334	Studentnummer: 1621822	Communicatie/ NMG docent
		Datum: 05-01-2023

Feedbackpunten	Positieve punten	Aandachtspunten
De relatie tussen de uitkomsten van het onderzoek en het product is voldoende zichtbaar.	De studenten hebben veel informatie opgehaald waar betrokkenen veel aan hebben. Mooi product.	
Het product is op creatieve wijze tot stand gekomen.	Ja. Studenten hebben verschillende werkwijzen ingezet om tot het eindproduct te komen.	
Het product is binnen de context van de organisatie voldoende vernieuwend.	Het product is zeker vernieuwend. Er heeft nog niet eerder een onderzoek met deze vraag plaats gevonden.	
Het product is bruikbaar voor de organisatie	Het product is heel goed bruikbaar. Deskundige communicatie/ NMG docent gaat het product gebruiken in de begeleiding met de teams en tijdens NMG cursussen. Ook zal een visualisatie van het product op posterformaat op meerdere plekken binnen de locatie worden opgehangen.	
Het product sluit aan op de doelgroep waarvoor het bestemd is.	Product sluit prima aan. Het is inzichtelijk.	
Er is voldoende draagvlak voor het product.	Er is draagvlak en de aanbevelingen worden gebruikt.	
Het product is uitvoerbaar in de context van de organisatie (bijvoorbeeld voldoende mensen en middelen)	Zie 'Het product is bruikbaar in de organisatie'.	

Overige feedback en opmerkingen van de feedbackgever	Positieve punten	Aandachtspunten
	De Cirkelboog is enthousiast over deze portfolio. Claske en Britt hebben heel hard gewerkt om tot dit resultaat te komen. Het was een mooi proces, soms een zoektocht voor Claske en Britt, waarbij ze steeds weer het goede pad vonden. Mooi om te volgen en waar mogelijk te ondersteunen, te stimuleren en aan te moedigen. Claske en Britt hebben zich goed verdiept in de organisatie, de locatie en de teams. De samenwerking verliep heel prettig. Extra noot: ondanks de privé omstandigheden van Britt, heeft ze doorgezet. Een knappe prestatie. De betrokkenheid van Claske verdient hierbij ook zeker de aandacht.	

Wat vind je van de ontvangen feedback?

Heel fijn om deze positieve feedback in ontvangst te mogen nemen. Wij kunnen ons in alle punten vinden, extra leuk om deze bevestiging nogmaals te ontvangen. Leuk dat de NmG docent/ deskundige communicatie de poster gaat gebruiken bij tijdens haar begeleiding aan teams en NmG cursussen.

Wat heb je met de feedback gedaan?

Mondeling kregen wij de feedback dat al het werk van het databoek meer in terug mocht komen in het innovatief product. Om zo de lezer te laten zien welk werk er is verricht om de data te verkrijgen. Met een tabel hebben wij overzichtelijk gemaakt in welke groepen welke coderingen terug kwamen. Daarnaast hebben wij ook citaten en uitspraken van de professionals toegevoegd.

Feedbackformulier Samenwerken en creatief handelen

bij semesterprogramma 'Praktijkverbetering' 2022-2023

Deeltentamen: Praktijkverbetering: uitvoering en verantwoording

Student 1	Student 2	Naam Feedbackgever: Ellen Oude Nijhuis
Naam: Britt Groothuis	Naam: Claske Jansen	Functie / relatie : Deskundige Communicatie/ NMG docent
Studentnummer: 1631334	Studentnummer: 1621822	Datum: 05-01-2023

Feedbackpunten	Positieve punten	Aandachtspunten
De student werkt zoveel mogelijk samen met alle betrokkenen.	Studenten zoeken samenwerking op. Dat houdt de communicatielijnen helder en concreet.	
De student zorgt voor draagvlak bij alle betrokkenen.	Studenten hebben geïnvesteerd in draagvlak. Uiteindelijk heeft dat een mooi resultaat opgeleverd.	
De student heeft een goed beeld van de verbeterwensen die liggen bij de betrokkenen.	Studenten zijn adequaat ingegaan op de vraag van de betrokkenen.	
De student werkt aan een gelijkwaardige relatie.	Zeker.	
De student benut talenten & kwaliteiten van alle betrokkenen.	De studenten weten bij wie ze terecht kunnen voor hetgeen ze nodig hebben. Ze zoeken de betrokkenen zelf op.	
De student verdiept zich in verschillende perspectieven en belangen van de betrokkenen.	Ja, studenten sluiten daar prima bij aan.	
De student zorgt voor voldoende participatie van alle betrokkenen	Studenten hebben daarin flink geïnvesteerd.	
De student heeft creatieve werkvormen gebruikt in de samenwerking met betrokkenen	Studenten hebben afwisselende werkvormen gebruikt.	
De student heeft bevindingen gedeeld met betrokkenen.	Ja, betrokkenen zijn hierin steeds meegenomen. De communicatie verliep open.	

Overige feedback en opmerkingen van de feedbackgever	Positieve punten	Aandachtspunten
	De medewerkers hebben de samenwerking met Claske en Britt als positief ervaren. Claske en Britt sloten goed aan bij de medewerkers en de mogelijkheden van de groepen. De interviews die Claske en Britt hebben afgenomen hebben al tot denken en tot meer bewustwording bij de medewerkers geleid. Nog voordat het onderzoek was afgerond heeft dit binnen de teams en met deskundige communicatie mooie gesprekken en nieuwe inzichten opgeleverd. Er wordt binnen de Cirkelboog zeker vervolg gegeven aan de aanbevelingen die uit het onderzoek naar voren zijn komen.	

Wat vind je van de ontvangen feedback?

Heel leuk om deze feedback te mogen ontvangen. Wij herkennen onszelf hierin maar zijn blij dat dit ook gezien wordt.

Wat heb je met de feedback gedaan?

Elkaar gezegd dat we trots op elkaar mogen zijn en dit onderdeel goed gedaan hebben.

Uitvoering en verantwoording

Praktijkverbetering

Auteurs
Studentennummers
Lesgroep
Studie
Opdrachtgever

Britt Groothuis, Claske Jansen
631334, 621822
PED-VH54
Pedagogiek
Ellen Oude Nijhuis

Jaar
Toetscode
Eerste beoordelaar
Begeleidende docent
Aantal woorden

4
PED-V4PV
Joos Meesters
Eva Onstenk
4993/5000

Titel: Plan van Aanpak

Ondertitel: Praktijkverbetering

Omslagfoto: Koninklijke Kentalis, 2020. In het publieke domein.

Enschede, oktober 2022

Naam onderzoeker:

Britt Groothuis

Smientstraat 6

7471VG Goor

br.groothuis@student.han.nl

b.groothuis@kentalis.nl

+31 6 33 13 50 80

Naam onderzoeker:

Claske Jansen

Tooropstraat 1

6521 NH Nijmegen

cm.jansen4@student.han.nl

cla.jansen@kentalis.nl

+31 6 34 24 26 08

Opdrachtgever:

Koninklijke Kentalis de Cirkelboog

Rigelstraat 3

7521 HK Enschede

053 434 53 11

Contactpersoon: Ellen Oude Nijhuis

e.oudenijhuis@kentalis.nl

+31 6 23 22 50 55

Begeleidende docent:

Eva Onstenk

Eva.onstenk@han.nl

+31 6 15 62 62 31

Inhoudsopgave

Titelpagina

Inhoudsopgave

1.1	Situatieschets.....	40
1.1.1	Kentalis de Cirkelboog	7
1.1.2	Visie en missie.....	7
1.2	Vraagverheldering	41
1.2.1	Opdrachtgever	41
1.2.2	Enquête uitkomsten.....	42
1.2.3	Observaties	42
1.3	Belanghebbenden.....	43
2	Literatuuranalyse	45
2.1	Taalontwikkelingsstoornis.....	13
2.1.1	Werken met de doelgroep.....	13
2.2	Communicatie.....	14
2.2.1	Non-verbale communicatie	14
3	Analyse praktijkverbetering	49
3.1	Vraag en doelstelling van het project	49
3.1.1	Onderzoeksvraag	49
3.1.2	Deelvragen.....	49
3.2	Resultaat	49
3.3	Afbakening van de praktijkverbetering.....	50
3.4	Uitwerken van de praktijkverbetering	50
3.5	Relatie met andere projecten en initiatieven	50
3.6	Uitgangspunten en randvoorwaarden	51
4	Uitvoering	52
4.1	Kwaliteit	52
4.2	Organisatie.....	52
4.3	Tijd en fasering van sprintdoelen.....	52
4.4	Informatie en communicatie	53
4.5	Ethische afwegingen	53
	Literatuurlijst	54

Bijlagen	56
Bijlage A Toestemmingsformulier opdrachtgever	56
Bijlage B Organogram Koninklijke Kentalis	57
Bijlage C Woordcluster vroegbehandeling visualisatie	58

Aanleiding

8.2 Situatieschets

Koninklijke Kentalis is een landelijke organisatie die mensen ondersteunt met een taalontwikkelingsstoornis (TOS), een communicatief meervoudige beperking, slechthorendheid, doofheid en doofblindheid. Deze organisatie biedt samen met 5000 medewerkers zorg, gespecialiseerd onderzoek, speciaal onderwijs, ambulante begeleiding bij regulier onderwijs en werkbegeleiding (Koninklijke Kentalis, z.d.-b).

8.2.1 Kentalis de Cirkelboog

Kentalis de Cirkelboog is een plek waar kinderen en jongeren begeleidt worden die moeite ervaren met communiceren. De locatie bestaat uit een vroegbehandeling en een naschoolse groepsbehandeling. Gedurende de behandeling kan er logopedie, fysiotherapie, speltherapie, muziektherapie en ouderbegeleiding aangeboden worden (Koninklijke Kentalis, z.d.-b).

De naschoolse groepsbehandeling is er voor kinderen en jongeren (5-18 jaar) die gehoorverlies of TOS hebben en vastlopen in taal en/of communicatie (Koninklijke Kentalis, z.d.-b).

Voor de jongere doelgroep (2,5-5 jaar) bestaan zeven vroegbehandelingsgroepen met twee- of driedaagse aanbod. Deze behandelgroepen worden Kentalis-breed 'Taaltrainen' genoemd. Het tweedaagse aanbod richt zich op kinderen met een vermoeden van een productieve TOS, hierbij ervaart het kind moeite met produceren van taal. Het driedaagse aanbod is gericht op kinderen met een meervoudige problematiek in het taalproces. Deze kinderen hebben een vermoeden van een receptieve én productieve TOS. De doelgroep ervaart dan niet alleen moeite met het produceren van taal maar ook met het begrijpen van taal (Scheper, van Rodenburg-van Wee, van Veen, Weterings, & van Alphen, 2019).

8.2.1.1 Begripsafbakening

Bij de vroegbehandeling wordt er gesproken van een vermoeden van een TOS, dit omdat er nog geen diagnose gesteld mag/kan worden vanwege de leeftijd van het kind. Bij de oudere kinderen is dit wel het geval. In principe zijn alle kinderen op de naschoolse groepsbehandeling gediagnosticeerd met een TOS en dus wordt er bij deze doelgroep gesproken van een TOS.

8.2.2 Visie en missie

"Iedereen moet mee kunnen doen in de maatschappij" (Koninklijke Kentalis, z.d.-b), dat is waar Koninklijke Kentalis voor staat. Iedereen hoort erbij, ook mensen die problemen ervaren met taal en/of communicatie. Volgens Koninklijke Kentalis heeft ieder persoon zijn of haar eigen vraag/behoefte. Koninklijke Kentalis ambieert om ieder persoon een passende begeleiding te bieden om samen met hem/haar én de naasten aan de slag te gaan. Dit om zo ontwikkeling mogelijk te maken in zijn of haar problematiek met taal en/of communicatie (Koninklijke Kentalis, z.d.-b). Kentalis gebruikt dan ook niet voor niets een passende spreuk bij haar visie: "samen sterk in communicatie". Samenwerking en elkaar leren begrijpen maakt dat Kentalis en de cliënt samen verder komen (Koninklijke Kentalis, persoonlijke communicatie, 30 september 2022).

8.3 Vraagverheldering

Kentalis de Cirkelboog bestaat uit 108 werknemers die allen naar een zo effectief mogelijke behandeling streven voor de kinderen op de behandelgroepen (teamleider, persoonlijke communicatie, 3 oktober 2022). Uit dit grote aantal werknemers zijn er 24 pedagogisch behandelaars en 25 logopedisten aan het werk om Kentalis haar missie te realiseren. Vanwege de beperkte tijdsduur van de module 'Praktijkverbetering', het grote aantal werkzame professionals en de doelgroep die uiteenloopt van 2,5 tot 18 jaar zijn wij middels diverse gesprekken, enquêtes (zie §1.2.2, p. 7) en observaties (zie §1.2.3, pp. 7-8) tot de conclusie gekomen om de module voort te zetten onder één specifieke behandelgroep, namelijk: de vroegbehandeling. Met 14 pedagogisch behandelaars en 21 logopedisten op de vroegbehandeling maakt het onderzoek zich gericht en realiseerbaar.

8.3.1 Opdrachtgever

Kentalis de Cirkelboog was voor een van de onderzoekers een praktijkplek voor het derde leerjaar van de opleiding Pedagogiek aan de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN). Vanuit deze periode is er affiniteit ontstaan naar het communiceren met de doelgroep op diverse manieren maar voornamelijk naar het gebruik van Nederlands met Gebaren (hierna: NmG) op de vroegbehandelingsgroepen. Vanwege dit thema is logischerwijze de deskundige communicatie en tevens NmG-docent de opdrachtgever en onderzoeksbegeleider gedurende dit onderzoek.

Vanuit de Cirkelboog was er geen vraag naar een specifiek thema maar waren zij als organisatie erg enthousiast naar het idee van een onderzoek binnen de organisatie. Dit werkte bij de opdrachtgevers tevens de nieuwsgierigheid op naar wat een onderzoek kan voortbrengen in kwaliteitsverbetering binnen de praktijk. Omdat er geen specifiek thema vanuit de opdrachtgever lag, stond de eerste periode van het proces centraal om onderzoek te doen naar waar eventuele behoefte ligt vanuit kinderen, ouder(s)/opvoeder(s) en/of professionals. Middels gesprekken met de deskundige communicatie is het thema 'totale communicatie' naar voren gekomen, een breed thema waar non-verbale en verbale communicatie beide onder vallen onderzoek (deskundige communicatie, persoonlijke communicatie, 27 september 2022).

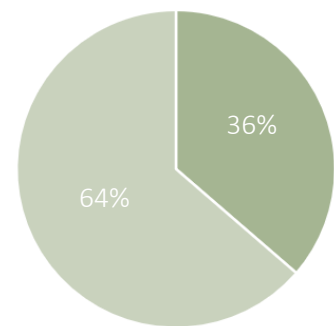
Wat naast het thema 'totale communicatie' ook duidelijk werd gedurende deze gesprekken, was de doelgroep die betrokken zou kunnen worden tijdens dit onderzoek (deskundige communicatie, persoonlijke communicatie, 13 september 2022). De doelgroep waar de professionals mee werken is zeer divers. De kinderen (2,5-18 jaar) hebben weliswaar allemaal (een vermoeden van) een TOS, maar bij ieder kind uit zich dit weer anders. Dit wekte de nieuwsgierigheid op om de professionals te bevragen rondom het thema 'totale communicatie'. De professionals die zijn bevroegd en gedurende het onderzoeksproces zijn meegenomen en tevens centraal staan, zijn de professionals die met de doelgroep op de werkvloer staan: de pedagogisch behandelaars en logopedisten.

Gedurende de gesprekken met de deskundige communicatie (persoonlijke communicatie, 13 september 2022), kwamen er diverse vragen naar boven rondom het bovengenoemde thema. De vraag over hoe totale communicatie door professionals op de behandelgroepen wordt ingezet, maar ook de manier van inzetten en de achterliggende gedachte van een bepaalde manier van handelen bij een onderdeel van totale communicatie. En buiten de inzet van bijvoorbeeld NmG, pictogrammen en lichaamstaal, ontstond er ook interesse in de communicatie tussen de professionals. De samenwerking en de veiligheid tussen werknemers op de werkvloer wekte nieuwsgierigheid op. Al deze punten zijn

samengevoegd in een enquête die naar alle pedagogische behandelaars en logopedisten is gestuurd om te inventariseren welke kansen en mogelijke knelpunten er bestaan onder de professionals. Om een keuze te kunnen maken in een onderzoeksonderwerp, is er voor gekozen om de enquête onder álle logopedisten en pedagogisch behandelaars van de Cirkelboog te sturen. Door deze keuze werd de mogelijkheid gecreëerd om te zien of er verschillen zijn tussen professionals die werkzaam zijn in diverse leeftijdsdoelgroepen.

8.3.2 Enquête uitkomsten

De enquête is naar mening veelvuldig ingevuld en geeft een goed beeld van de verschillende visies over 'totale communicatie' binnen de professionals die op de werkvloer staan. Ruim de helft van de logopedisten en pedagogisch behandelaars op Kentalis de Cirkelboog hebben de enquête ingevuld en daaruit bleek dat de meerderheid van de professionals een ruim voldoende gaf aan het hebben van bewustzijn naar de inzet van eigen lichaamstaal en mimiek naar de doelgroep toe. Op de vraag of er behoefte was naar meer bewustzijn naar de inzet van non-verbale communicatie op de behandelgroep antwoordde 36% met het antwoord 'ja'. Minstens een op de drie professionals op de behandelgroep heeft dus behoefte aan meer bewustwording omtrent de inzet van non-verbale communicatie, dat is ten minste één professional op een vroeg-behandelgroep.

Figuur 1. Grafiek van de ondervraagde professionals over de behoefte van meer bewustwording van de inzet van non-verbale communicatie

8.3.3 Observaties

Naast de enquête zijn er ook observaties uitgevoerd om een breder beeld te krijgen van de organisatie, van de inzet van non-verbale communicatie op de behandelgroep en van het bewust handelen van de professionals naar de kinderen met (een vermoeden van) een TOS toe. Er zijn in totaal acht behandelgroepen geobserveerd waarvan 4 vroegbehandelingen en 4 oudere behandelgroepen. Tijdens deze observaties werd al snel duidelijk dat er verschil bestond in het gebruik van non-verbale communicatie tussen de verschillende behandelgroepen.

Zichtbaar was dat in de vroegbehandeling duidelijk meer non-verbale communicatie werd ingezet. In deze behandelgroepen zijn er meer pictogrammen te zien, wordt er meer NmG gebruikt tijdens gesproken taal en wordt lichaamstaal en mimiek nadrukkelijker aangehaald door de professionals op de werkvloer. In de oudere behandelgroepen viel het op dat er aanzienlijk minder visualisaties werden ingezet bij de doelgroep. Hoe ouder de doelgroep, hoe minder de bewuste inzet van uitgesproken non-verbale communicatie door de professionals. Gedurende de behandeling wordt continu gekeken naar wat het kind aankan, zo worden woordelijke visualisaties vaker ingezet. Op de vroegbehandeling wordt dus vooral met afbeeldingen gewerkt, terwijl in de naschoolse behandeling over het algemeen gebruik wordt gemaakt van het opschrijven van woorden.

Dat dit verschil duidelijk te merken was, werd bevestigd tijdens een gesprek met de deskundige communicatie (persoonlijke communicatie, 23 september 2022). Verteld werd dat in de vroegbehandeling alle mogelijke communicatiemiddelen bewust werden ingezet om te kunnen onderzoeken waar ieder individueel kind behoefte aan lijkt te hebben om te kunnen communiceren. In de oudere behandelgroepen hebben de kinderen een diagnose van een TOS maar wil Kentalis ernaar blijven streven om zoveel mogelijk verbale communicatie in te zetten om op die manier de doelgroep zo goed mogelijk deel te kunnen laten nemen aan de samenleving. Daarbij moet wel worden

aangegeven dat de professionals blijven kijken naar wat het kind nodig heeft om te kunnen blijven communiceren.

Naast de ervaring en kennis van de professionals op de werkvloer, geeft ook de literatuur hierover een bekrachtiging (zie §2.1.1, pp. 11-12).

Bovenstaande opgenomen kennis geeft voldoende redenen om enkel de logopedisten en pedagogisch behandelaars van de vroegbehandelingen mee te nemen in dit onderzoek. Dankzij het breder trekken van de doelgroep aan het begin van het onderzoeksproces, kan er nu nóg gericht en effectiever onderzoek gedaan worden.

8.4 Belanghebbenden

Gedurende het onderzoeksproces op Kentalis de Cirkelboog zijn er diverse belanghebbenden. Allereerst zijn de opdrachtgevers, de teamleider van Kentalis de Cirkelboog en de deskundige communicatie, betrokken bij dit onderzoeksproces. De deskundige communicatie is naast deze functie ook NmG-docent binnen Kentalis en de onderzoeksbegeleider gedurende dit onderzoek.

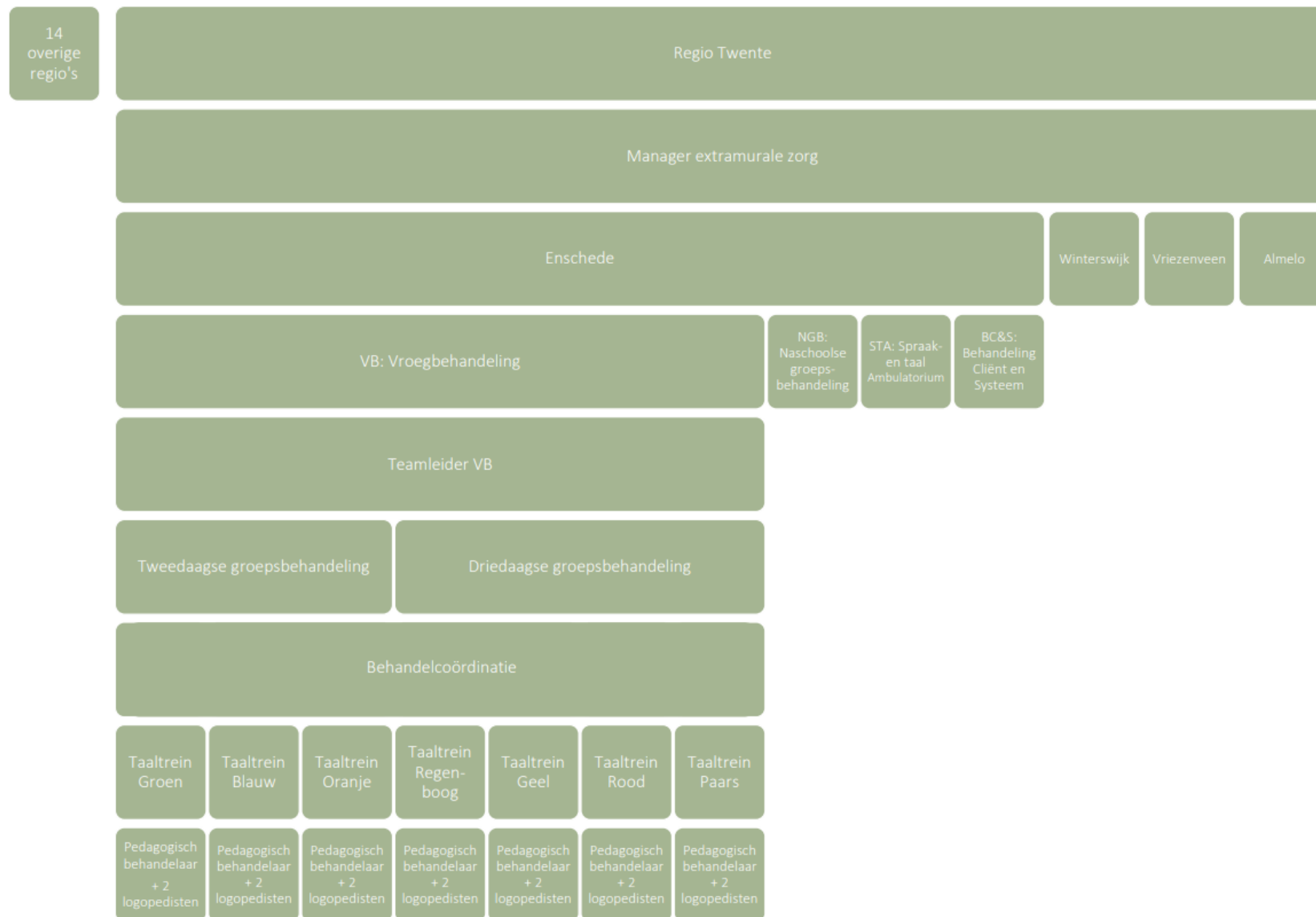
Koninklijke Kentalis is een landelijke organisatie met ruim 3000 medewerkers die werkzaam zijn in diverse vertakkingen. Naast de facilitaire onderdelen en het onderwijs dat wordt aangeboden bij Kentalis, bestaat er binnen de organisatie ook de vertakking 'zorg'. Deze vertakking bestaat uit vier sectoren, Kentalis de Cirkelboog valt onder de sector 'extramurale zorg'. De overige sectoren worden in Bijlage B weergegeven in een organogram (zie P. 22).

Bovenstaand werd beschreven dat de teamleider betrokkenen is bij dit onderzoeksproces. Als functie heeft de teamleider de twee- en driedaagse groepsbehandelingen onder zich die samen met de behandelcoördinatoren de individuele trajecten van de kinderen coördineert. Per behandelgroep, ook wel Taaltrein genoemd, staat een behandelcoördinator. Gedurende dit onderzoek wordt de behandelcoördinator niet volledig meegenomen, dit omdat deze professional niet met de kinderen op de behandelgroep werkt, de behandelcoördinator werkt voornamelijk achter de schermen voor de behandelgroep. Iedere behandelgroep heeft zijn eigen pedagogisch behandelaar en twee logopedisten. Deze professionals staan gedurende dit onderzoek centraal en worden ook meegenomen in het onderzoeksproces. Omdat het onderzoek zich op de werkvloer plaatsvindt, zijn de inbrengen en de visies van deze professionals zeer relevant.

De doelgroep waarmee de professionals werken zijn ook degelijk betrokken. De kinderen met een vermoeden van een TOS kunnen mogelijk het effect van het onderzoek gaan ervaren op de behandelgroep. Uit literatuur blijkt dat kinderen met een vermoeden van een TOS belang hebben bij een bewuste inzet van non-verbale communicatie tussen hen en anderen (zie §2.1.1, pp. 11-12). Er is dus zeker een pedagogische relevantie van dit onderzoek voor de doelgroep.

De ouder(s) en/of opvoeder(s) van de doelgroep worden niet meegenomen tijdens het onderzoeksproces. Er leent zich geen relevantie voor om hen te betrekken bij het onderzoek op korte termijn. Mocht er een positief resultaat worden ervaren van dit onderzoek, dan is een verwerking in de thuissituatie een mogelijke toekomstige vervolgactie.

In figuur 2 wordt nogmaals een duidelijk beeld gecreëerd van Kentalis de Cirkelboog en de belanghebbenden op deze locatie gedurende dit onderzoek.

Figuur 2. Organogram sector 'zorg' binnen Koninklijke Kentalis. Aangepast overgenomen uit *Organogram hoofdstructuur* van Koninklijke Kentalis, 2022 (<https://koninklijkekentalis.sharepoint.com/sites/organisatie/SiteAssets/SitePages/organisatie/Organogram-Kentalis---jan-2022.pdf>). Copyright 2022, Koninklijke Kentalis

9 Literatuuranalyse

De non-verbale communicatie wordt omschreven in verschillende vormen, namelijk: NmG, visualisatie en lichaamstaal. Tijdens een gesprek met de deskundige communicatie (persoonlijke communicatie, 23 september 2022) werd aangegeven dat deze vormen intensief worden ingezet op de vroegbehandeling.

9.1 Taalontwikkelingsstoornis

“Een taalontwikkelingsstoornis (TOS) is een neurocognitieve ontwikkelingsstoornis. Dit betekent dat taal in de hersenen minder goed wordt verwerkt. Een kind met TOS heeft bijvoorbeeld grote moeite met praten of het begrijpen van taal” (Koninklijke Kentalis, z.d.-c).

Een taalontwikkelingsstoornis heeft een andere definitie dan het begrip taalachterstand. Door meer taalaanbod te bieden, haalt het kind een taalachterstand vaak weer in. Bij een taalontwikkelingsstoornis ligt dit anders. Wanneer een kind een taalontwikkelingsstoornis heeft, is er een afwijking in het aangeboren vermogen om taal aan te leren. De hersenen werken niet optimaal waardoor het proces van de taalontwikkeling afwijkend verloopt in vergelijking met leeftijdsgenoten. Voor een taalontwikkelingsstoornis is toename in taalaanbod onvoldoende, er is gespecialiseerde behandeling nodig (Koninklijke Kentalis, z.d.-c).

Kentalis schrijft op haar website het volgende over kinderen met een taalontwikkelingsstoornis (Koninklijke Kentalis, z.d.-c):

- Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis horen goed;
- Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis leren hun moedertaal langzaam en moeizaam;
- Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis hebben een normalen intelligentie;
- Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis kunnen klanken en woorden moeilijk onthouden;
- Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis hebben moeite met de grammatica;
- Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis vinden omgaan met emoties lastig;
- Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis hebben moeite met plannen.

Een logopedist binnen Kentalis zegt het volgende over taalontwikkelingsstoornissen: “TOS is een aanlegstoornis waar het kind in meer of mindere mate last van blijft houden” (Koninklijke Kentalis, z.d.-c). Bij kinderen in de leeftijdscategorie van 2,5 tot en met 5 jaar wordt er altijd gesproken over een vermoeden van een taalontwikkelingsstoornis, het is namelijk lastig om te zeggen of er sprake is van een stoornis omdat er nog zoveel ontwikkeling is in diverse gebieden. Daarbij wordt een taalontwikkelingsstoornis veroorzaakt door een combinatie van omgevingsfactoren en genetische factoren (Koninklijke Kentalis, z.d.-c).

9.1.1 Werken met de doelgroep

Zoals bovenstaand beschreven hebben kinderen met een taalontwikkelingsstoornis moeite met het zelfstandig verwerven van taal. Ze ervaren moeite op veel vlakken van communicatie en taal. Om deze reden is het van belang dat er in de leeromgeving van het kind dagelijks voldoende taalaanbod wordt aangeboden. De communicatie verloopt lastiger, TOS in beeld (2017a) geeft haar expertise over de werkwijze van communiceren met deze doelgroep. Zo geeft de informatieve website door TOS-

specialisten aan dat een langzaam spreektempo waarin duidelijk wordt gesproken met veel intonatie en pauzes belangrijk is om hen de taal makkelijker te laten begrijpen. Daarnaast is het ook van belang dat taalaanbod begrijpelijk wordt gemaakt, maar dat er wel uitdaging blijft om hen steeds nieuwe taalaanbod te laten verwerven. Een ander belangrijk punt is geduld. Kinderen met TOS hebben tijd nodig om taal te verwerken om vervolgens een eigen boodschap te formuleren. Het gunnen van verwerkingstijd is een belangrijk aspect in het communiceren met deze doelgroep.

9.2 Communicatie

“Overdracht of uitwisseling van informatie; verbinding, verkeer: verbale communicatie met behulp van woorden; non-verbale communicatie niet met woorden maar d.m.v. gebaren, gelaatsuitdrukking, houding e.d.” (van Dale, z.d.-a).

9.2.1 Non-verbale communicatie

Non-verbale communicatie wordt ook wel genoemd als ‘lichaamstaal’. Het is een belangrijke taal die gesproken wordt met het lichaam. Bewust of onbewust wordt er een communicatieve boodschap overgebracht doormiddel van mimiek, lichaamshouding, stemgeluid en oogcontact (Derckx, in Growthinkers, z.d.).

Gedurende dit onderzoek wordt er gesproken van non-verbale communicatie als het gaat om lichaamstaal (lees: mimiek, lichaamshouding, stemgeluid en oogcontact), Nederlands met Gebaren en visualisaties (lees: pictogrammen).

9.2.1.1 Nederlands met Gebaren

In Nederland bestaat er naast gesproken taal ook de Nederlandse Gebarentaal (hierna: NGT). Horende mensen communiceren met spraak, terwijl niet-horende mensen communiceren met visualisaties. Gebarentaal is ontstaan door een natuurlijk proces tijdens interactie tussen niet-horende mensen. NGT heeft zijn eigen grammatica die niet wordt afgeleid van de Nederlandse gesproken taal. Het zijn twee talen op zich (Baker, van den Bogaerde, Pfau, & Schermer, 2015).

NmG staat los van NGT. Hoewel de gebaren uit NGT worden gebruikt in NmG, is deze vorm van communicatie geen gebarentaal, maar een gebaarsysteem. Het gebarenlexicon wordt toegevoegd aan de grammatica van de gesproken taal. Er wordt tegelijkertijd gesproken en gebaard (Baker et al., 2015).

Figuur 3. Voorbeeld van gesproken taal, natuurlijke gebaren en NmG.
Overgenomen uit *Lijn NmG voor TOS* van Koninklijke Kentalis, 2021
(https://koninklijkekentalis.sharepoint.com/sites/zorgprogrammering/DMS/Lijn%20NmG%20voor%20TOS_final_dec2021.pdf) Copyright 2022, Koninklijke Kentalis

Volgens Terpstra & Schermer (in Koninklijke Kentalis, 2021) kan NmG worden ingezet om de inhoud en/of de functie van een begrip bij een gesproken zin extra ondersteuning te bieden. Tijdens het gebruik van NmG wordt er doormiddel van mimiek, lichaamshouding en plaats-markering uitdrukking gegeven aan het bericht dat wordt overgebracht.

9.2.1.1.1 Koninklijke Kentalis over Nederlands met Gebaren

Vanuit de Kentalis Academie is er een preventieprogramma ontwikkeld. Dit programma streeft naar innovatie, aandacht voor kennisbenutting en implementatie, vroege opsporing en

effectiviteitsonderzoek (ZonMw, z.d.). Een van de programmalijnen is de Lijn NmG voor TOS. De Lijn NmG voor TOS is er om op een meer eenduidige manier de communicatieve redzaamheid en de gesproken taalverwerving van een- en meertalige kinderen en jongeren met (een vermoeden van) een TOS te ondersteunen. Tijdens de behandeling kan de Lijn NmG voor TOS ingezet worden als communicatiemiddel of om de doelgroep te ondersteunen bij het produceren en begrijpen van de Nederlandse gesproken taal (Koninklijke Kentalis, 2021).

Koninklijke Kentalis geeft aan dat wetenschappelijke kennis wordt gecombineerd met praktijkkennis in de Lijn NmG voor TOS, dit zodat professionals een wel afgewogen beslissing kunnen nemen over de inzet van NmG. De Lijn NmG voor TOS is ontwikkeld voor de professionals op de behandelgroep, de logopedisten en pedagogisch behandelaars. Zij kunnen de Lijn NmG voor TOS inzetten bij zowel individuele behandeling als groepsbehandeling. Daarnaast is het ook mogelijk om de Lijn NmG voor TOS bij kinderen en jongeren in te zetten die naast TOS een breder (leer)problematiek ervaren. Een belangrijk aspect bij de Lijn NmG voor TOS is dat alle betrokkenen van het kind met TOS op dezelfde wijze NmG inzetten voor een zo effectief mogelijk resultaat (Koninklijke Kentalis, 2021).

9.2.1.2 Visualisaties

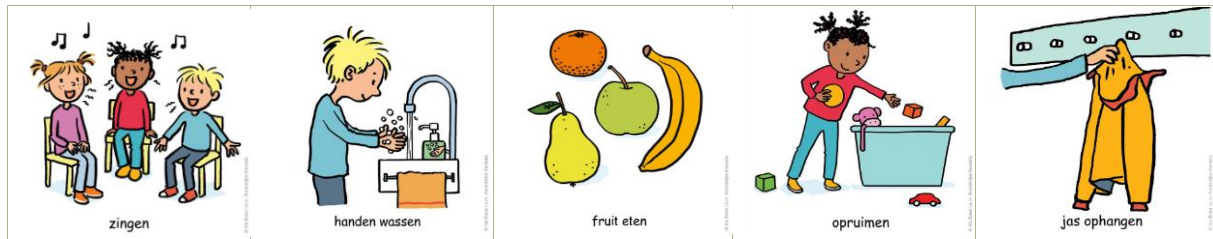
Het visualiseren is het zichtbaar of als beeld voorstelbaar maken (van Dale, z.d.-b). Binnen Koninklijke Kentalis wordt er veel gebruik gemaakt van visualisaties. Er worden onder andere pictogrammen ingezet om taal behapbaar te maken voor de doelgroep. Dit hulpmiddel wordt gebruikt ter ondersteuning van de communicatie, taalbegrip en de taalverwerving (TOS in beeld, 2017b). Visualisatie heeft een communicatieve functie. Volgens de deskundige communicatie (persoonlijke communicatie, 12 oktober 2022) wordt taal dankzij visualisatie meer beleefd door de doelgroep. Een visualisatie heeft veel meer betekenis dan dat op het eerste oog zichtbaar is.

9.2.1.2.1 Jules voor TOS

Jules voor TOS is een groepsmethodiek ontwikkeld voor kinderen van 2,5 tot 5 jaar met een taalontwikkelingsstoornis (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.). De methodiek (Scheper et al., 2019) Jules voor TOS is geschreven voor de vroegbehandeling binnen Kentalis. In opdracht van Kentalis is deze methodiek ontwikkeld om meer eenduidigheid te krijgen in het behandelaanbod en een betere onderbouwing van de behandeling voor de doelgroep. Het hoofddoel hiervan is het verbeteren van de communicatieve redzaamheid van het kind dat passend is in een communicatief klimaat. Dit doormiddel van interactie met andere kinderen, volwassenen en behandelaars. "Communicatieve redzaamheid is het begrijpen en begrepen worden in een sociale context door het inzetten van verbale en/of non-verbale communicatieve vaardigheden" (Gerrits, Beers, Bruinsma, & Singer, 2017, geciteerd in Scheper et al., 2019).

Binnen de methodiek wordt gewerkt met verschillende thema's, deze zijn afgestemd op de beleevingswereld van de doelgroep. Een vast onderdeel hiervan zijn de woordclusters, dit is een groepje woorden die semantisch bij elkaar passen. De onderdelen zorgen ervoor dat kinderen de woorden intensief aangeboden krijgen waarbij ze de betekenis kunnen ervaren en begrijpen (zie Bijlage C). Voor alle woorden uit de woordclusters zijn afbeeldingen ontworpen (zie Figuur 4). Op de werkvloer worden deze afbeeldingen onder de professionals dagritme kaarten genoemd. De afbeeldingen zijn opgenomen in de visualisatie van het woordcluster. De getekende figuren hebben verschillende multiculturele achtergronden, dit om de gehele doelgroep de mogelijkheid te bieden om zich ermee te identificeren.

Om de afbeeldingen overzichtelijk te houden en de woorden meer nadruk te geven, zijn alleen de woorden uit de woordclusters afgebeeld. Om aan het fonologisch bewustzijn te werken is het van belang om de concrete afbeeldingen te gebruiken die ook binnen het thema gebruikt worden. Zo is het voor de doelgroep altijd en overal herkenbaar (Scheper et al., 2019).

Figuur 4. Voorbeeld van pictogrammen die op de vroegbehandeling worden gebruikt om taal te visualiseren. Overgenomen uit *Lijn NmG voor TOS* van Koninklijke Kentalis, 2021 (https://koninklijkekentalis.sharepoint.com/sites/zorgprogrammering/DMS/Lijn%20NmG%20voor%20TOS_final_dec2021.pdf) Copyright 2022, Koninklijke Kentalis

10 Analyse praktijkverbetering

10.1 Vraag en doelstelling van het project

Doormiddel van diverse gesprekken, interviews en enquêteresultaten, is er een vraag en doelstelling tot stand gekomen. Uit meerdere gesprekken met pedagogisch behandelaars en logopedisten op de vroegbehandelingsgroepen blijkt dat zij over het algemeen het gevoel hebben dat zij zich bewust zijn van de inzet van non-verbale communicatie. Daarbij geeft ook bijna 40% aan behoefte te hebben aan het verkrijgen van meer bewustwording naar de inzet van non-verbale communicatie. Wetenschappelijk onderzoek bevestigt dat non-verbale communicatie wordt ingezet bij deze doelgroep wanneer verbale communicatie teveel onduidelijkheid oproept bij het kind met een TOS (zie §2.2, pp. 11-13).

Gedurende dit onderzoek wordt er gestreefd naar het bevorderen van de bewustwording van pedagogisch behandelaars en logopedisten omtrent de inzet van non-verbale communicatie.

Deze doelstelling maakt het mogelijk dat de doelgroep waar de professionals mee werken kwaliteitsverbetering ervaren in het communiceren met de professionals op de behandelgroep

10.1.1 Onderzoeksvraag

Wat is er nodig om de pedagogisch behandelaars en logopedisten op de vroegbehandeling zich bewust te laten zijn van de inzet van non-verbale communicatie richting kinderen met een vermoeden van een taalontwikkelingsstoornis?

10.1.2 Deelvragen

Om antwoord te kunnen krijgen op de onderzoeksvraag, zijn er deelvragen opgesteld.

Deelvraag 1: *Hoe wordt Nederlands met Gebaren ingezet op de vroegbehandeling?*

Deelvraag 2: *Hoe worden visualisaties ingezet op de vroegbehandeling?*

Deelvraag 3: *Hoe wordt lichaamstaal ingezet op de vroegbehandeling?*

Deelvraag 4: *Welke middelen worden er gebruikt om bewustwording te creëren van non-verbale communicatie?*

10.2 Resultaat

Zoals eerder aangegeven (zie §1.2.1, pp. 6-7) was er vanuit de opdrachtgevers in eerste instantie geen specifieke vraag naar onderzoek maar waren zij wel enthousiast om onderzoek te laten doen naar een thema waar eventuele vraagbehoefte lag. Na startonderzoek en gesprekken met de opdrachtgevers ontstond de wens om meer kennis te vergaren over het thema 'totale communicatie'. Na meerdere gesprekken en enquêtes onder de pedagogisch behandelaars en logopedisten op de Cirkelboog is het thema 'totale communicatie' geconcretiseerd.

Na verder onderzoek en concretisering ligt de wens nu bij de bewustwording van non-verbale communicatie onder de pedagogisch behandelaars en logopedisten binnen de vroegbehandeling van de Cirkelboog. Er is weinig tot geen inzicht over het bewustzijn van de professionals over hun inzet van non-verbale communicatie richting de doelgroep toe. De praktijkverbetering zal mogelijk een product opleveren dat er voor kan zorgen dat de pedagogisch behandelaars en logopedisten op de

vroegbehandeling op authentieke wijze hun non-verbale communicatie bewust gaan inzetten op de behandelgroepen. De ambities om aan de slag te gaan met dit onderwerp bleek al langer bij de opdrachtgever te liggen. Vanwege tijd en financiële redenen is dit nog niet tot stand gekomen (deskundige communicatie, persoonlijke communicatie, 27 september 2022).

10.3 Afbakening van de praktijkverbetering

In dit onderzoek wordt de focus gelegd op dat waar de professionals op de werkvloer behoefte aan hebben. De pedagogisch behandelaars en logopedisten van de vroegbehandeling worden gedurende het onderzoek nauw betrokken en hun visies en wensen worden verwerkt om tot een werkbare praktijkverbetering te komen die ervoor kan zorgen dat er bevordering zichtbaar is van de inzet van non-verbale communicatie richting de doelgroep toe.

Zoals eerder besproken is er bewust gekozen om de professionals op de vroegbehandeling te betrekken bij dit proces. Vanuit de enquête (zie §1.2.2, p. 7) is gebleken dat er vanuit de vroegbehandeling meer vraag was naar bevordering van bewustwording. Na onderzoek werd bevestigd dat in de vroegbehandeling meer visualisaties en NmG zichtbaar was en dat lichaamsstaal uitgesprokener werd ingezet, zoals dat bij het jonge kind gewenst is.

Veel pedagogisch behandelaars en professionals ervaren geen behoefte naar een bevordering van de inzet van non-verbale communicatie. Maar juist omdat een van de drie professionals op de groep dat wél ervaart, voelde het vanuit de onderzoekers en opdrachtgever noodzakelijk om hier mee aan de slag te gaan. Een onderzoek dat zich richt op positieve bevordering in plaats van een oplossing.

10.4 Uitwerken van de praktijkverbetering

Dit onderzoek zal zich vooral richten op de behoeften van de professionals op de werkvloer. Binnen Kentalis de Cirkelboog vormt zich een informele werksfeer waardoor onderzoeksmethoden als observeren en interviews passen binnen deze werksfeer. Om onderzoek te doen worden de professionals zoveel mogelijk fysiek benaderd om in gesprek te gaan of eventuele afspraken te maken. Door regelmatig zichtbaar te zijn als onderzoekers wordt er een draagvlaak gecreëerd en wordt het voor professionals laagdrempeliger om mee te werken aan een onderzoek binnen hun werk.

10.5 Relatie met andere projecten en initiatieven

Binnen Kentalis de Cirkelboog hebben er nog geen onderzoeken plaats gevonden. Dit lopende onderzoek zal het eerste onderzoek zijn op deze locatie. Ook Kentalis-breed is er nog géén onderzoek gedaan naar bevordering van de bewustwording van de inzet van non-verbale communicatie richting kinderen met een vermoeden van een TOS.

Wat betreft methodieken en vastigheden zijn er verschillende onderdelen waar rekening mee moet gehouden worden gedurende het proces. Zo staat er een zorgprogrammering vast voor de professionals waaraan de behandeling moet voldoen. De professionals hebben in principe te voldoen aan de eisen van deze zorgprogrammering. Daarnaast wordt ook de methodiek Jules voor TOS op de manier gebruikt zoals staat aangegeven in de officiële handleidingen van de methodiek. Met de zorgprogrammering en de methodiek mag wel creatief worden omgegaan om het zo werkbaar mogelijk te maken voor de doelgroep in de vroegbehandeling.

10.6 Uitgangspunten en randvoorwaarden

Het uitgangspunt van dit onderzoek is om een product te ontwerpen of aan te passen wat helpend is voor de professionals op de werkvloer. De randvoorwaarden waar rekening mee gehouden moet worden, is zoals omschreven de zorgprogrammering en de methodieken (zie §3.5, p. 15).

11 Uitvoering

11.1 Kwaliteit

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van triangulatie (Van der Donk & Van Lanen, 2019). De triangulatie wordt toegepast om een breder beeld te krijgen van de beroepspraktijk. De triangulatie bestaat uit de volgende drie punten: bronnen, methoden en onderzoekers. In het onderzoek worden de punten toegepast.

Brontriangulatie wordt in dit onderzoek toegepast door te variëren in de literatuur. Daarnaast zullen er ook verschillende respondenten verzameld worden en worden uitkomsten met elkaar vergeleken. Verder wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van methodische triangulatie. Denk hierbij aan het toepassen van observaties en vragenlijsten. In de loop van het onderzoek moet blijken hoe onderzoekstriangulatie toegepast gaat worden. Hierbij worden externe of interne personen met een andere functie ingezet die helpen bij het verzamelen en analyseren van data.

11.2 Organisatie

Vanuit de HAN is er een projectovereenkomst ontwikkeld die is besproken en ondertekend door de opdrachtgevers en onderzoekers. In deze projectovereenkomst worden de verantwoordelijkheden per partij beschreven. Daarnaast is er vanuit Koninklijke Kentalis ook een contract ondertekend waarin de afgestemde verwachtingen tussen de verschillende partijen worden verwoord.

Er zijn twee opdrachtgevers vanuit de organisatie. Een opdrachtgever (teamleider) zal zich vooral richten op de administratieve zaken en geeft een uiteindelijk akkoord voor bepaalde ideeën en beslissingen. De andere opdrachtgever (deskundige communicatie) is gedurende het hele proces de onderzoeksbegeleider.

Aan het onderzoek besteden de onderzoekers gemiddeld 32 uur per week. Er vindt, naast de wekelijkse HAN-bijeenkomsten in Nijmegen, ook minimaal een keer per week een fysieke bijeenkomst plaats op Kentalis de Cirkelboog. In deze bijeenkomst zijn beide onderzoekers en onderzoeksbegeleider aanwezig. Tijdens deze bijeenkomsten wordt er meegedacht vanuit de onderzoeksbegeleider en wordt er feedback gegeven en ontvangen. Naast deze fysieke bijeenkomsten wordt er veelal online besproken om de tijd zo effectief mogelijk te benutten.

Om tot een zo waardig mogelijk onderzoek te komen worden de professionals betrokken bij het proces. De ervaringen en visies van de pedagogisch behandelaars en logopedisten op de vroegbehandelingen zijn van groot belang om de uitkomst van dit onderzoek werkbaar te maken in de praktijk. Met de onderzoeksbegeleider worden mogelijke interviews tussen onderzoekers en professionals vooraf besproken om de lijntjes kort te houden tussen alle betrokkenen.

11.3 Tijd en fasering van sprintdoelen

Wanneer	Wat
September 2022	- Start van onderzoek, kennismaking praktijkorganisatie; - Inventarisatiegesprekken met opdrachtgever(s); - Vooronderzoek naar behoeften vanuit de professionals in het werkveld;

	- Enquête uitzetten naar logopedisten en pedagogisch behandelaars; - Vraagverheldering.
Oktober 2022	- Verkenning in de diverse behandelgroepen van de praktijkorganisatie; - Enquête verwerken in het Plan van Aanpak voor verdere uitwerking van onderzoeksvraag; - Dossieronderzoek; - Literatuuronderzoek; 17 oktober: Inleveren Plan van Aanpak.
November 2022	- Interviews logopedisten en pedagogisch behandelaars; - Observaties op de vroegbehandelingen;
December 2022	- Analyseren van alle gegevens en verkregen data; - Uitwerken van een mogelijk innovatief product; - Feedback van professionals.
Januari 2023	9 januari: Inleveren Uitvoering en verantwoording 12 januari: Reflectie en evaluatie

11.4 Informatie en communicatie

Zoals eerder is aangegeven (zie §3.3, p. 15) wordt er zo veel mogelijk gecommuniceerd om iedere professional te betrekken bij dit onderzoek. In september is er vanuit de opdrachtgevers een welkomstmil gestuurd naar alle werknemers binnen Kentalis de Cirkelboog om hen te laten weten dat er twee onderzoekers aanwezig zijn gedurende dit half jaar. Deze actie is van groot belang om draagvlak te creëren voor het onderzoek en de mogelijke implementatie van de onderzoeksresultaten.

In een eerdere paragraaf (zie §1.2.1, pp. 6-7) is besproken met wie er nauw contact wordt gehouden om het onderzoek zo goed mogelijk te laten verlopen.

11.5 Ethische afwegingen

Tijdens het doen van onderzoek is het van belang dat er wordt gehandeld op een wijze die wordt geaccepteerd door medepartijen. Ethisch handelen wordt volgens Van der Donk & Van Lanen (2019) gekenmerkt door het handelen zonder anderen te schaden. Informatie dat gedurende dit onderzoek wordt uitgewisseld worden in een veilig bestand opgeslagen. Voorafgaand aan bijvoorbeeld gesprekken wordt toestemming gevraagd van de betrokkenen. Enquêtes zullen anoniem ingevuld en verwerkt worden.

Zoals eerder beschreven (zie §4.2, p. 17) zijn er vanuit de HAN én de praktijkorganisatie contracten ondertekend om regels en afspraken te weergeven en duidelijkheid te creëren over de omgang en de verwerking van gegevens. Anonimiteit is een belangrijk aspect om respectvol om te gaan met alle gegevens die gedurende dit onderzoek vrij komen. Gedurende dit onderzoek wordt enkel de functie benoemd van de professionals.

Literatuurlijst

- Baker, A., van den Bogaerde, B., Pfau, R., & Schermer, T. (2015). *Gebarentaalwetenschap. Een inleiding* (1^e druk). Deventer: Van Tricht
- Growthinkers. (z.d.). *Lichaamsstaal. Alles wat je ooit wilde weten over lichaamsstaal*. Geraadpleegd op 10 oktober 2022, van <https://growthinkers.nl/lichaamsstaal/>
- Koninklijke Kentalis. (2021, 4 november). *Lijn NmG voor TOS*. Geraadpleegd op 8 september 2022, van https://koninklijkekentalis.sharepoint.com/sites/zorgprogrammering/DMS/Lijn%20NmG%20voor%20TOS_final_dec2021.pdf
- Koninklijke Kentalis. (2022). Organogram hoofdstructuur. Geraadpleegd op 23 september 2022, van <https://koninklijkekentalis.sharepoint.com/sites/organisatie/SiteAssets/SitePages/organisatie/Organogram-Kentalis---jan-2022.pdf>
- Koninklijke Kentalis. (z.d.-b). *Over Kentalis*. Geraadpleegd op 29 september 2022, van <https://www.kentalis.nl/over-kentalis>
- Koninklijke Kentalis. (z.d.-c). *Wat is TOS?*. Geraadpleegd op 19 september 2022, van <https://www.kentalis.nl/wat-is-tos>
- Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.). *Jules voor TOS*. Geraadpleegd op 3 oktober 2022, van <https://www.nji.nl/interventies/jules-voor-tos>
- Scheper, A., van Rodenburg-van Wee, M., van Veen, J., Weterings, N., & van Alphen, P. (2019). *Handleiding Jules voor TOS. Kentalis methodiek voor groepsbehandeling van jonge kinderen met een taalontwikkelingsstoornis*. Sint-Michielsgestel: Koninklijke Kentalis.
- TOS in beeld. (2017a). *Eigen taalgebruik. Een rijk en passend taalaanbod is voor alle kinderen belangrijk, maar zeker voor kinderen met TOS*. Geraadpleegd op 10 oktober 2022, van <https://tosinbeeld.nl/eigen-taalgebruik/#>
- TOS in beeld. (2017b). *Inrichten Leeromgeving*. Geraadpleegd op 10 oktober 2022, van <https://tosinbeeld.nl/inrichten-leeromgeving/>
- Van Dale. (z.d.-a). *Betekenis 'communicatie'*. Geraadpleegd op 30 september 2022, van <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/communicatie#.Y0aMK3ZBzDd>
- Van Dale. (z.d.-b). *Betekenis 'visualiseren'*. Geraadpleegd op 30 september 2022, van <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/visualiseren#.Y0aNK3ZBzDc>
- Van der Donk, C., & Van Lanen, B. (2019). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn* (3^e herziende druk). Bussum: Coutinho

ZonMw. (z.d.). *Programma Innovatie*. Geraadpleegd op 5 oktober 2022, van <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/preventie/programmas/programma-detail/innovatie/>

Alle overige afbeeldingen eigen werk.

Bijlagen

Bijlage A Toestemmingsformulier opdrachtgever

**HAN UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES**

TOESTEMMINGSVERKLARING GEBRUIK PERSOONSGEGEVENS NIVEAU 3

Met deze verklaring geeft de betrokkene toestemming voor het gebruik van zijn of haar persoonsgegevens. Onder betrokkene wordt verstaan de persoon wiens gegevens worden gebruikt. De toestemming wordt gegeven voor het gebruik van de persoonsgegevens voor het beoordelen van de volgende opdracht vanuit de opleiding Pedagogiek aan de Hogeschool Arnhem-Nijmegen:

Naam opdracht: N3 Module Praktijkverbetering	De gegevens worden gebruikt voor de module Praktijkverbetering binnen de praktijkorganisatie Koninklijke Kentalis de Cirkelboog te Enschede. Functie: <i>Deskundige Communicatie</i>
---	---

De bewaartermijn van de persoonsgegevens is tot de student het tentamen heeft behaald en afgerond, dit is meestal binnen een half jaar. Mocht de student de opdracht niet binnen een half jaar als voldoende afronden, dan worden de gegevens een jaar bewaard. Na afloop van deze termijn worden de gegevens (en tevens dit toestemmingsformulier) vernietigd.

De persoonsgegevens worden alleen anoniem gedeeld en alleen gebruikt voor het voorzien van feedback en de beoordeling van de bovengenoemde opdracht. De opdracht wordt ingezien door een selecte groep medestudenten (maximaal 12 studenten), docenten, examinatoren, leden van de examencommissie en hun ondersteunend personeel van de opleiding Pedagogiek aan de Hogeschool Arnhem-Nijmegen. De persoonsgegevens zullen op geen enkele wijze openbaar gemaakt worden. Voor meer informatie over onder meer uw rechten verwijzen we naar het Privacyreglement van de HAN (te vinden op www.han.nl).

Plaats: *Enschede*

Datum: *13-09-2022*

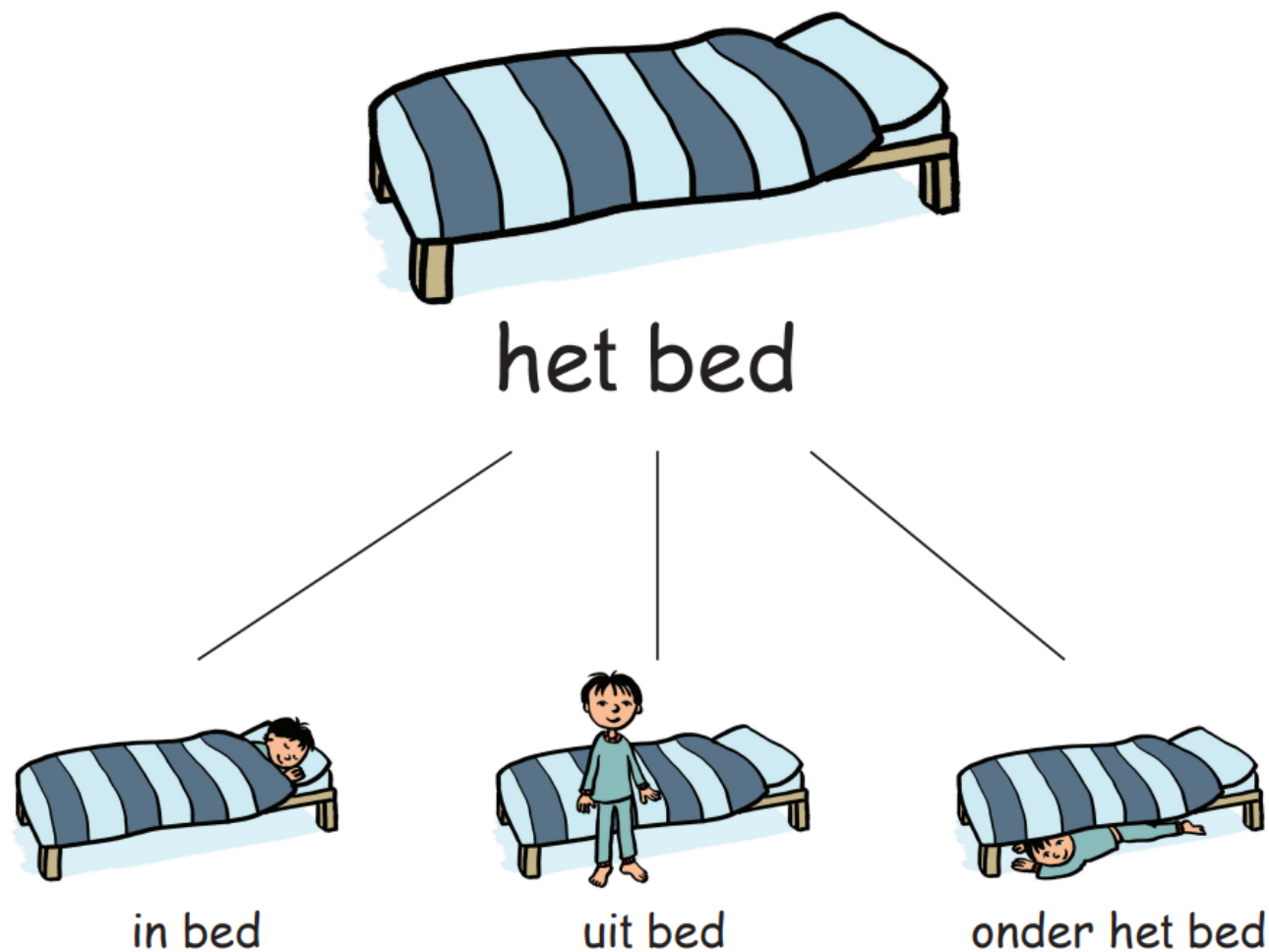
	Voornaam betrokkene(n) en/of wettelijk vertegenwoordiger ¹	Achternaam betrokkene(n) en/of wettelijk vertegenwoordiger ¹	Handtekening betrokkene(n) en/of wettelijk vertegenwoordiger ¹
1.	<i>Ellen</i>	<i>Oude Nijhuis</i>	
2.			

(let op: dit formulier (of scan daarvan) dient net zo lang bewaard te blijven als termijn waarvoor de toestemming geldt).

¹ In geval de betrokkene onder de 12 jaar oud is of wilsonbekwaam, dan is een ondertekening van zijn of haar wettelijk vertegenwoordiger nodig. Is een betrokkene tussen de 12 en 16 jaar oud, dan is van beide personen een handtekening vereist.

Bijlage B Organogram Koninklijke Kentalis

Feedbackformulier Plan van aanpak

bij semesterprogramma 'Praktijkverbetering' 2022-2023

Deeltentamen: Praktijkverbetering: uitvoering en verantwoording

Student 1 Naam: Britt Groothuis Studentnummer: 1631334	Student 2 Naam: Claske Jansen Studentnummer: 1621822	Naam Feedbackgever: Ellen Oude Nijhuis Functie / relatie : Deskundige Communicatie/NMG docent Datum: 14-10-2022
---	---	--

Probleemstelling	Positieve punten	Aandachtspunten
- In de probleemstelling is context voldoende beschreven - In de probleemstelling zijn verschillende perspectieven op de vraagstelling beschreven met voldoende aandacht voor het perspectief van de verschillende betrokkenen bij de vraagstelling - In de probleemstelling wordt gebruik gemaakt van verschillende bronnen, waaronder ervaringskennis, praktijk- en wetenschappelijke theorie	De context is uitgebreid en compleet beschreven Het is duidelijk wie de betrokkenen zijn en er wordt rekening gehouden met, en er is besef van factoren die bepalend of beperkend kunnen zijn (zorgprogrammering, groepsbelasting). Claske en Britt laten zien dat ze gebruik maken van al deze bronnen.	.

Analyse	Positieve punten	Aandachtspunten
- De vraagstelling en doelstelling zijn eenduidig geformuleerd en volgen logisch uit de probleemstelling - Het beoogde resultaat is helder en voldoende afgebakend - De onderzoeks/ontwerpopzet is concreet en passend bij de vraagstelling - De keuze voor de betrokkenen bij de onderzoeks/ontwerpopzet is onderbouwd - De onderzoeks/ontwerpopzet is voldoende onderbouwd met relevante bronnen en verantwoord op basis van validiteit en betrouwbaarheid - De onderzoeks/ontwerpopzet is haalbaar in de praktijk - De onderzoeks/ontwerpopzet bevat een voldoende beschrijving van de uitgangspunten en randvoorwaarden. - Eventuele relaties met andere projecten en eventuele risico's zijn beschreven in de onderzoeks/ontwerpopzet	Het proces om tot de doelstelling te komen was een mooi proces om te volgen. Britt en Claske waren soms al verder dan ze zich bewust waren. Prima. De opzet is passend bij de vraagstelling en passend in de organisatie (de Cirkelboog). Claske en Britt zijn zich bewust van deze mogelijkheden. Prima. Zeker. Helder en compleet. Prima.	Britt en Claske mogen er alert op zijn dat ze de lat niet te hoog leggen. Daarnaast mogen ze 'speels' met de kaders omgaan. Dat levert mooie ontdekkingen op in het proces. Zowel over hen zelf, als op de inhoud van het onderzoek.

Uitvoering	Positieve punten	Aandachtspunten
• In het plan van aanpak is aandacht voor kwaliteitseisen. • Het plan van aanpak bevat een voldoende gedetailleerde planning voor het gehele onderzoeks-verbetertraject. • De taakverdeling tussen studenten en andere betrokkenen is voldoende beschreven en evenwichtig verdeeld. • Het plan van aanpak bevat een communicatieplan waarin de afstemming met de betrokkenen helder staat beschreven. • Eventuele ethische of juridische kwesties worden voldoende toegelicht/uitgewerkt (zoals omgaan met privacy). Het plan van aanpak bevat een beschrijving van de tijd en middelen die nodig zijn voor de uitvoering van het onderzoeks/ontwerpopzet.	Voldoende. Prima, er mag ook ruimte voor aanpassingen, verbeteringen, enzovoort zijn. Je weet niet wat je gedurende dit traject tegen komt. Duidelijk. Voldoende. Voldoende.	

Overige feedback en opmerkingen van de feedbackgever	Positieve punten	Aandachtspunten
	Het is erg leuk om met Britt en Claske te werken. Ze zijn enthousiast en gedreven. Ze nemen feedback en tips ter harte; het blijft echter wel hun project, dat is mooi.	

Wat vind je van de ontvangen feedback?

Het is leuk om te horen dat de organisatie enthousiast wordt om met ons te werken. Fijn dat er vooral positieve punten worden benoemd. Het is goed om te horen dat we de lat niet altijd te hoog hoeven te leggen.

Wat heb je met de feedback gedaan?

Naar aanleiding van deze feedback hebben we vaker initiatief genomen om met de professionals in contact komen in plaats van afwachten. In het vervolg van het traject bewuster stil mogen staan van wat we al hebben bereikt, zeker omdat het vooronderzoek groot is.

Feedbackformulier Plan van aanpak

bij semesterprogramma 'Praktijkverbetering' 2021-2022

Deeltentamen: Praktijkverbetering: uitvoering en verantwoording

Student 1 Naam: Britt Groothuis Studentnummer: 1631334	Student 2 Naam Claske Jansen Studentnummer: 1621822	Naam Feedbackgever: Eva Onstenk en Joos Meesters Functie / relatie : Begeleider en beoordelaar Datum: 19-10 2022
---	--	---

Probleemstelling	Positieve punten	Aandachtspunten
-------------------------	-------------------------	------------------------

• In de probleemstelling is context voldoende beschreven • In de probleemstelling zijn verschillende perspectieven op de vraagstelling beschreven met voldoende aandacht voor het perspectief van de verschillende betrokkenen bij de vraagstelling • In de probleemstelling wordt gebruik gemaakt van verschillende bronnen, waaronder ervaringskennis, praktijk- en wetenschappelijke theorie	Heel mooi dat jullie zo in gesprek zijn gegaan om te kijken waar het onderzoek over zou moeten gaan.	Bij de situatieschets geven jullie alleen aan wat Kentalis is. Geef hier alvast een inkijkje in de vraag/kwestie. Ga bij de vraagverheldering meer in op wat de inhoudelijke vraag is. Jullie beschrijven voornamelijk jullie proces hoe jullie zijn gekomen tot de kwestie. Jullie geven aan dat jullie n.a.v. enquêtes, observaties etc. kiezen voor een behandelgroep. De lezer weet dan nog niet wat de vraag is. Neem de lezer meer mee in jullie verhaal en stel de inhoud van de kwestie centraal. De lezer is nu nog zoekende. Geef al eerder aan dat de kwestie 'totaal communicatie' of 'non-verbale communicatie' is en wat daaronder wordt verstaan. Maak keuzes en onderbouw deze keuzes. Is totaal communicatie nonverbale communicatie en leg uit. Geef aan wat NmG is, zodra je dit de eerste keer benoemt. Voor een objectieve lezer is het soms nog zoekende wat een bepaalde afkorting of concept uit de praktijk inhoudt.
---	---	---

		Jullie hebben veel activiteiten in de praktijk ondernomen om op zoek te gaan naar een kwestie voor jullie onderzoek. Deze kwestie hebben jullie gevonden: non-verbale communicatie. De inhoudelijke uitkomsten uit deze activiteiten mogen jullie meer benutten in hoofdstuk 1 van de aanleiding. Waarom is dit van belang? Graaf dieper. Het kan helpen om iets meer te vertellen over het waarom: waarom is non-verbale communicatie zo belangrijk? Voor wie? Wat doen de professionals op dit moment? Wat zien jullie inhoudelijk in de observaties? Hoe reageren kinderen op de non-verbale communicatie van de professionals? Wat is het doel van non-verbale communicatie voor deze doelgroep? Dit micro niveau mogen jullie meer uitwerken, en zorg daarnaast dat je ook aandacht hebt voor het meso en macro niveau, dat is nu nog onderbelicht. De 'why' mogen jullie dus verder uitwerken. Wat is het pedagogische belang? Urgentie? Opbrengsten voor de doelgroep wanneer op dit thema wordt ingezet? Meer context in het vooronderzoek is nodig om in het hoofdonderzoek de juiste vragen te kunnen stellen om antwoord op jullie vraagstelling te krijgen. Dit is een volgende stap. Jullie zijn begonnen met de literatuuranalyse, de basis staat. Goed dat jullie ingaan op o.a. TOS en communicatie. Zorg ervoor dat jullie verschillende bronnen met elkaar gaan combineren. Zoek een definitie van een concept niet in de Van Dale, maar gebruik hier passende vakliteratuur voor. Bij TOS
--	--	--

		baseren jullie je op een bron van Koninklijke Kentalis,
--	--	---

		kunnen jullie dit bekrachtigen met vakliteratuur? Combineer verschillende bronnen. Zorg ervoor dat de literatuurstudie dermate is uitgewerkt dat jullie dit kunnen gebruiken bij het ontwerpen van de meetinstrumenten. Dus zorg ervoor dat jullie het centrale concept en de onderwerpen uit de deelvragen uitwerken in de literatuurstudie wat als basis dient voor een operationalisatie richting de meetinstrumenten. Informatie over de specifieke doelgroep van het jonge kind met TOS mag nog uitgebreid worden.
--	--	--

Analyse	Positieve punten	Aandachtspunten
---------	------------------	-----------------

• De vraagstelling en doelstelling zijn eenduidig geformuleerd en volgen logisch uit de probleemstelling • Het beoogde resultaat is helder en voldoende afgebakend • De onderzoeks/ontwerpopzet is concreet en passend bij de vraagstelling • De keuze voor de betrokkenen bij de onderzoeks/ontwerpopzet is onderbouwd • De onderzoeks/ontwerpopzet is voldoende onderbouwd met relevante bronnen en verantwoord op basis van validiteit en betrouwbaarheid • De onderzoeks/ontwerpopzet is haalbaar in de praktijk • De onderzoeks/ontwerpopzet bevat een voldoende beschrijving van de	Mooi dat jullie aan de slag gaan met deze kwestie!	De doelstelling mag meer uitgewerkt worden. Pedagogische relevantie en urgentie voor de doelgroep? Wat gaat er uiteindelijk beter wanneer jullie dit onderzoek hebben uitgevoerd? Welk resultaat gaat inhoudelijk behaald worden? Jullie geven aan dat de professionals over het algemeen zich bewust zijn van de inzet van non-verbale communicatie, en daarbij bijna 40% behoefte heeft aan meer bewustwording. Is dit tegenstrijdig? Wat bedoelen jullie precies met bewustwording? Wat willen jullie bereiken? Probeer dit scherper te formuleren. Is bewustwording het doel van jullie onderzoek? Of willen jullie bewustwording door middel van jullie onderzoek meten? Dat zijn twee verschillende dingen. Willen jullie in jullie onderzoek de bewustwording meten en verbeteren met activiteiten (hoofdvraag) of willen jullie inventariseren wat de huidige situatie is van de non-verbale communicatie en hoe dit verbeterd kan worden met als doel bewustwording
---	---	---

• uitgangspunten en randvoorwaarden. Eventuele relaties met andere projecten en eventuele risico's zijn beschreven in de onderzoeks/ontwerpopzet		stimuleren? Dit loopt nog een beetje door elkaar heen. Kijk kritisch naar de formulering. Kijk dus nog even goed naar de deelvragen. Deze beantwoorden op dit moment nog niet de hoofdvraag. Ze zijn nu gericht op het inventariseren zoals er nu wordt gehandeld en gaan niet in op wat professionals nodig hebben. Voor wat betreft de aanpak en het gebruik van methodes, zou ik goed stilstaan bij welke deelvragen je wilt stellen en per deelvraag goed helder te krijgen wat je precies gaat ondernemen. Onderbouw daarbij jullie keuzes. Zorg voor een goede vertaling van de begrippen uit de vraagstelling naar de onderzoeksinstrumenten (dmv operationalisering van de centrale begrippen). Het is nu nog niet precies duidelijk hoe de onderzoeksvragen precies beantwoord gaan worden; hoeveel participanten? Hoe gaan jullie die werven? Hoe borg en bevorder je de betrokkenheid en participatie van de participanten? Hoe zien de meetinstrumenten er inhoudelijk uit? Interviews? Observaties? Zoek hier literatuur over voor de onderbouwing. Waarom en wat wil je weten en hoe ga je de vragen en onderwerpen die je wilt stellen operationaliseren? Waarover wil je wat weten? Denk hierbij aan het kader uit de theorie die eerder beschreven is. Dit alles met onderbouwing en uitgezet in een concrete tijdsplanning. Dit is een volgende stap.
--	--	---

Uitvoering	Positieve punten	Aandachtspunten
• In het plan van aanpak is aandacht voor kwaliteitseisen. • Het plan van aanpak bevat een voldoende gedetailleerde planning voor het gehele onderzoeks-verbetertraject. • De taakverdeling tussen studenten en andere betrokkenen is voldoende beschreven en evenwichtig verdeeld. • Het plan van aanpak bevat een communicatieplan waarin de afstemming met de betrokkenen helder staat beschreven. • Eventuele ethische of juridische kwesties worden voldoende toegelicht/uitgewerkt (zoals omgaan met privacy). Het plan van aanpak bevat een beschrijving van de tijd en middelen die nodig zijn voor de uitvoering van het onderzoeks/ontwerpopzet.	Er is een start gemaakt met de uitwerking van de kwaliteitseisen, planning, communicatie en de ethische punten.	Jullie onderzoeksopzet heeft nog verdere uitwerking. Blijf daarbij aandacht besteden aan deze punten en wees hier alert op.

	Positieve punten	Aandachtspunten
--	------------------	-----------------

Overige feedback en opmerkingen van de feedbackgever	Jullie hebben mooie bouwstenen beschreven voor een interessant praktijkverbeteringstraject! De basis staat.	Jullie mogen bij de verschillende onderdelen meer uitleggen, onderbouwen en verschillende perspectieven combineren. Zoek nog een slag dieper. Waarom is dit een belangrijk onderwerp en wat gaat jullie onderzoek opleveren? Zet de inhoud centraal. Probeer daarna zo concreet mogelijk de onderzoeksopzet uit te werken en kijk goed naar de deelvragen. Waar gaan jullie naar toe werken en hoe gaan jullie dit doen? Onderbouw jullie keuzes. Zorg voor een duidelijke bronvermelding, soms stellen
		jullie iets waarbij jullie verwijzen naar een andere paragraaf. Goed om te verwijzen, maar noteer ook de bron waarop jullie dit baseren. Taal is een aandachtspunt.

Wat vind je van de ontvangen feedback?

Duidelijke feedback waar wij zeker wat mee kunnen. Fijn om een bevestiging te krijgen dat wij goed hebben gedaan om in gesprek te gaan met de opdrachtgevers om te kijken waar het onderzoek over zou moeten gaan. Fijn om te horen dat de basis staat en dat we nu goed verder kunnen, dit geeft ons positiviteit om verder aan de slag te gaan.

Wat heb je met de feedback gedaan?

De lezer eerder een kijk geven in onze vraag, ook zodat we de lezer meer mee kunnen nemen in ons verhaal. Eerder aangeven wat totale communicatie is en wat wij als onderzoekers precies bedoelen met deze term maar ook 'non-verbale communicatie'. We hebben de doelstelling uitgebreider beschreven, beschreven zodat een buitenstaander het óók kan begrijpen. Afkortingen eerst uitwerken voordat we de afkorting zelf benomen. We hebben om inhoudelijker te gaan het model 5xW+H-methode toegevoegd, dit om duidelijker te maken wat het probleem is. We hebben gedurende het proces ons steeds afgevraagd van de 'waarom' als we iets nieuws wilden beschrijven of onderzoeken. Ook hebben we meer vakliteratuur toegevoegd buiten de bron Koninklijke Kentalis om.

Aan de hand van deze feedback hebben we het kopje 'bewustwording' weggelaten omdat dit teveel twijfels met zich meebracht. We hebben hierdoor onze hoofdvragen en deelvragen kunnen veranderen naar een concreter vraagstuk.

Daarnaast hebben we ook opnieuw gekeken naar de grammatica in het verslag.